

Manîfêsta Partîya Komunist

Karl Marx û Friedrich Engels

Werger: Dr. M. S. Cuma

Berlin, di 3. 7. 2000 de

Çapa Duwemî rastkirî

Navrok

Pêşgotina Werger.....	3
Pêşgotina Çapa Elmanîyî sala 1872 de.....	8
Pêşgotina Çapa Rusîyî sala 1882 de.....	11
Pêşgotina çapa Elmanîyî sala 1883 de.....	14
Pêşgotina Çapa Ingilîzîyî sala 1888 de.....	16
Pêşgotina Çapa Elmanîyî sala 1890 de.....	24
Pêşgotina Çapa Polinîyî sala 1892 de.....	30
Pêşgotina Çapa Italîyî sala 1893 de.....	33
Manîfêsta Partîya Komunist.....	36
I	
Borcuwazî û Piroltariyat.....	37
II	
Pirolitarya û Komunist.....	55
III	
Wêjeya Sosyalistî û ya Komunistîyê.....	67
1. Sosyalistîya Kevneperest.....	67
A. Sosyalistîya Derebegîyê.....	67
B. Sosyalistîya Borcuwazîya Biçûk.....	70
C. Sosyalistîya Elmanî yanjî Sosyalistîya „Rast“.....	72
2. Sosyalistîya Xweparêz yanjî Sosyalistîya Borcuwazî	76
3. Sosyalistî û Komunistîya Rexnegîrîyî Otopî.....	78
Helwesta Komunistan ji Partîyên Opozîsyonên Cuda.....	82
Karkerên hemû welatan biyekbin!.....	84

-Berlin, di 3. 7. 2000 de-

-Çapa Duwemî rastkirî-

Wergerandina vê nivîstê ji bona Ezîz Mohamed ve
didim bidiyarkirin.

Pêsgotina Werger

Va ye, ez li ber destên we de wergerandina Manêfêsta Partîya Komunist bi zimanê Kurdî, zaravayê kurmancî ve didim bidanîn.

Bê gotine, kur û kêmanîyên vê wegerandinê dê bi pir ve bêtin biderkevtin û Wergêr bê gûman li ser van kûr û kêmanîyên hanê de bi wirya ve tete biderkevtin; lêbelê ev bes û bi tenê ve ji destên min de hatîye bihatin. Tev li vê rastîya hanê jî de min dayite bixwestin, ku ez vê nivîsta hanê ji bona ji bona zimanê me bidin biwergerandin; jiber ku her yek ji me bi çakî ve dide bizanîn, ku nebes tenê valabûnek mezin di vî warê hanê de tete bidîtin, lêbelê jî bi rastî ve di vî babetê hanê de kêmanîyên mezin û gewre têtin bidîtin, ji yên ku ew ji bona Zanevan û Hozanên Kurd ve bi cihê şermezariyê ve têtin biderkevtin.

Min ji xwe date bipirskirin, gava min date bixwestin, ku ez vê nivîsta hanê bidim biwergerandin: dê rexne li ser wê de bi pir ve bêtin biderkevtin? Magelo ne bi baştir ve tete biderkevtin, ku ez devjê bidim biberdan?

Min pir caran ev pirsê hanê date bihilanîn û bidanîn. Lê her û her min bêtir li xwe de rabûn bi vî karê hanê ve didate bidîtin. Kar bê kur û kêmanî nabin. Divê em Merov pir caran di jînê de ji kêmanîyên xwe jî de bêtin bifêr û bihînkirin.

Ez ji Xwendevanan hêvîdarim, ku ew bi dilovanî û mehrebanî ve li wergerandina vê nivîsta hanê de bidin bitemaşekirin. Belê ez dê pir bi dilşad û bextiyar ve bêtim

4 Manîfêsta Partîya Komunist

biderkevtin, ku bi destên wan Rexnevanan ve wergerandike baştir û bi rêk û pêktir ve bête biderkevtin.

Min di wergerandina xweyî niha de zor sûd ji wergerandina Kurdîyî zaravayê Soranî de li layê A. Rewend, çapa Bexdadê, sala 1970 de dayite biwergirtin.

Di vê salê de destaneke mezin di ser gelê Kurd re hatîye biderbasbûn; ew jî bi herifandina Şûreşa wîyî mezin ve tête biderkevtin, ya ku wê çardeh salan date bidirêjkin.

Di dema ku Şûreşa Kurd hate biherifandin, di wê demê de bi xwe jî ve Şûreşa gelê Viyetnam bi ser mezintirîn hêza Impiryalîya Cîhanî ve, Impiryalîya Emerîkî ve hate bikevtin. Ji ber çî?

Şûreşa Kurd di rabûna xwe de, di pêşveçûna xwe de û dawî di ketina xwe jî de bi berê Borcuwazîya xwe ve tête biderkevtin. Miletê Kurd bi hemû çînîyên xwe ve û bi hemû vîna xwe ve piştî wê şûreşê didate bigirtin. Tevlivêjî de ew şûreşa hanê hate bijihevkevtin.

Ketina şûreşa me ne bi gunehê vî kesî ve yanî yê din ve tête biderkevtin; lêbelê ew bi gunehbarîya sustêma idyolocîya Borcuwazîya me bi xwe ve tête biderkevtin.

Ev ketina gewreyî hanê bi ketina Borcuwazîya Kurd û idyolocîya wê ve di nava milletê me de bi xwe ve tête biderkevtin. Her milletê Kurd bi nêzîkî aramanca xweyî nêzîk ve dihate bikirin, Borcuwazîya wîna ew ji reman û aramancên şûreşê didatin bidûrkin. Wê biçim û rûçikên bêtir didatin bişkerekirin, tanî ku wê xwe bi lîstikekê ve di destên Neyarên Kurd de date bixistin, ji yê ku wan bi bê dilovanî ve şûreş ji kokê de û bi yek carê ve datin biherifandin.

Viyetnam di xwebata xweyî welatî de li ser rêya Markisizmê - Lênenizmê de hate biçûyîn û ew bi mîrxasî û qehremanî ve bi armanca xwe ve piştî xebateke xwînavîyî dûr û dirêj û bi alîkarîya Dewletên Sosyalistî û hemû hêzên Azadîxwaz ve li Cîhanê de hate bigihandin. Bingehê koka bi serkevtina wan ve di felsefa wanî Markisizmê - Lênenizmê de dihate biderkevtin. Di bin têgihiştina jînê de li ser Markisizmê

- Lêninizmê de wan roj bi roj ve Qehreman ji bona disozîya welatê xwe û pêşveçûna milletê xwe didatin bixwedîkirin û biperwerdekirin.

Îro ji her roj ve bêtir li ser Dilsozên Welatperwerên Kurd de tête biderkevtin, ku ew ji bona ser rêya Markisizmê - Lênisizmê bi dijî Kevneperestîya nav xwe ve, bi dijî Serdarîya Bêgane ve û bi dijî Impiryalîya Cîhanî ve ji bona herifandina sustêma Sermeyadarîyê ve, ne bes di nava Kurdistanê de; lêbelê li wan welatên ku Kurdistan di nava xwe de dane biperçekirin, ligel milletê Ereb, Turk û Ecem de bête biçûyîn, da ku ew bi hev re ji bona hilanîna sustêma Borcuwazîyê û pêkanîna sustêma sosyalistîyê li ser bingehê zanîstîyê de bidin bixebatkirin. Çûn li ser vê rêya hanê de milletê Kurd bi azadîyê ve, bi serxwebûnê ve û bi xweşbûna jînê ve dide bigihandin.

Xebata Kurd li ser vê rêya hanê de di Rojhilata Navînî de bi hêviya gelê Turk, Ereb û Ecem ve ji bona azadîya wan bi xwe jî ve ji bin sustêma Borcuwazîyê ve, ji bin sustêma Xebatxwarinê ve tête biderkevtin.

Azadîya me Kurdan bi azadîya van miltan ve tête bigirêdan û azadîya van gelan bi azadîya me ve tête bigirêdan.

Jibervêjî ve bi yek erkê dîrokî ve li ser Rewşenbîrên Kurd de tête biderkevtin, ku ew şev û rôj van bîr û bawerîyên Markisizmê - Lêninizmê di nava welatê me de, di nava milletê me de li her der û cihê de bide bibelavkirin.

Kurdistan divê bi Viyetnama Rojhilata Navînî ve bête bikirin. Belê li gora têgihîştina me Kurdan de di vê rastîya hanê de em Kurd rêya xwe di gihandina azadîyê de, di gihandina serxwebûnê de, di gihandina pêşveçûn û xweşbûna jînê de didin binêzîkkirin û gorîyên xwe didin bikêmkirin.

Xebata meyî Netewî (Milî) nema ji bona çîna Borcuwazîyê ve tête bikirin, na xebata me dê ji bona Pirolitarya ve bête bikirin. Xebata me nema ji bona Sermeyedarên kurd ve dê bête bikirin. Lêbelê dê xebata me ji bona Hejar û Perîşanên Kurd ve bête bikirin. Xebata me dê her û her ji bona bi

6 Manîfêsta Partîya Komunist

cihanîna sustêma Sosyalistîyê ve, ji bona herifandin û hilweşandina Çewisandina Merov di rêya Merov de bête bikin.

Şûreşa Kurdî mezin hate bikevtin, lêbelê wê şopên gewreyî mezin li dû xwe de dane bihiştin. Wê bi kevtina xwe ve tevaya xebata me bi van bîr û bawerîyên hanê ve û bi van Dundên hanê ve date biduberîkin.

Berlin, di 20 Befirbara 1975 de.

Soro - Dr. M. S. Cuma-

"Ev Nivîsta hanê bi eşkere û hozanîyeke mezin ve têgihîştina Cihana Nuh dide bixuyanîkirin; herwehaji ew metiryalistîya bi hevgirtîyî qada jîna civakî jî ve diyaliktîkê dide bixuyanîkirin, ya ku ew bi zanistîya fireh û kûrî pêşveçûnê ve tete biderkavtin û ew bi Tîyorîya xebata çînî û rola wêyî şûreşî ve di mêjûwa Cîhanê de tete biderkevîtin, ya Pîrolitarya pê tete birabûn û ya ku ew civaka nuh, civaka Komunistîyê dide biafirandin."

Lenin

Pêşgotina Çapa Elmanîyî sala 1872 de

Yekîtiya Komunistan, Komela Navmiletîya Kargeran, ya ku ew di bin nîrên wê demê de dihate biderkevtin, bes û bi tenha ve bi veşartî ve dikarîbû bihata biderkevtin, ya ew li Kongirê çirya paşî de di sala 1847 de li Lendon de hate bigirtin, erkê danîna pirogrameke dûr û dirêj ji bona partî di warê tîyorî û bicihanînê de ji bona belavkirinê de bi ser hustên me ve hatîye bikevtin, ji yê ku wan li jêr de dane biemzekirin. Weha ev Manîfêsta hanê hatîye bipeyda kirin, ya ku destnivîsana wêna ji berî çend înan de ji Şûreşa Reşmehê¹ de ji bona çapkirinê li Lendon de hate birêkirin. Di pêşî de ew bi Elmanî ve hatîye bibelavkirin. Ew bi vî zimanê hanê ve bi kêmanî ve duwanzdeh carên din ji nuh ve di çapên cudan de li Elmanya, Inigilistanê û Emerîka de hatîye biçapkirin. Wergerandina Ingilîzî di pêşî de di sala 1850 de li Lendon de di „Red Republican“ de ji aliyê Mis Helin Macfarlane de hatîye biderkevtin. Di sala 1871 de bi kêmanî ve sê wergerandinên wêyî cuda li Emerîka de hatine biderkevtin. Wegerandin Firensîyî pêşî li Paris de bi kurt ve berî Rabûna Axlêva sala 1848 de hatîye bikirin. Nihajî li „Le Socialiste“ de li New York de hatîye bibelavkirin.

Wergerandineke nuh têtê biamadekirin. Bi Polonî ve piştî demeke kurt ji çapa Elmanîyî pêşî de ew hate bibelavkirin. Bi rusî ve li Genf de di salên şêstî de hatîye biwergerandin. Piştî derketina xwe ew bi zimanê Denîmarkî ve hate biwergerandin.

Tevî ku pir rewş û nîr di nava van bîstûpênc salan de hatine biguhertin, ew bîr û bawerîyên tevayî di vê „Manîfêsta“ hanê de hatibûn bihatin, hêj bi tevayî ew tanî îro jî bi carekê ve bi rast ve têtin biderkevtin. Hinin ji wan de li vir û dera hanê de

¹ Nêt di vir de li ser Februarrevolution -Şûreşa Reşmeha- sala 1848 de têtê biderkevin. Belavker

dibe, ku ew bêtin bibaşkirin. „Manîfêst“ bi xwe ve dide bieşkerekirin, ku bi karanîna bicihanîna van bîr û bawerîyên bingehî ve her û her li her der û cihî de bi rewş zînetên dîrokî ve di demekî taybetî de têtin bigirêdan; jibervêyeka hanê jî ve giranbûneke weha bi xwe ve ji bona ser perçê dudwa li ser pêrabûnên şûreşvanî de nayêtin bixistin. Ev perçê hanê, heger ku ew îroa bihata binivîsandin, dê bi tonekî din ve bi Beramberî pêşvexistina mezinîyî Çêkirinên Gewre di nava van Bîst û pênc salên hanê de di dawî de û pêrejî pêşvexistinên rêxistina Partîya çînên Karker bi beramber serpêhatîyên bicîhatî ve di pêşî Şûreşa Reşmehê de û hêjbêtir komûna Parisê de dihate biderxistin, di dema ku di dirêjbûna du mehan de hêza siyasî di cara pêşî de bi nava destên Pirolitarya ve hatibû bikevtin.

Îro ev pirograma hanê di hin cihan de bi qert ve tête biderkevtin. Nemaze ku Komûnê date birûnkirin, ku „Çînîya Karker nikare destgahên Dewletêyî heyî bi başî ve ji bona nava destên xwe bidin bixistin û wê ji bona armancên xwe di tevegerê de bidin bixistin“. (Binêr „Der Bürgerkrieg in Frankreich, Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiter-Assoziation“, çapa Elmanî, r. 19, ku têde ev bîr û bawerîya hanê bêtir hatîye bixuyanîkirin). Bêgûman rexnê wêjeya sosyalistî têde niha kêmanî têtin biderkrvtin; jiber ku ew li cem sala 1847 de hatine birawestandin. Herwehajî bi diyar ve tête biderkevtin, ku ev dîtînen bi beramberî helwesta Komunistan ve ji partîyên sosyalistên cudan de (Perçê çar), tevî ew îro jî di bîr û bawerîyên xwe jî de bi durust ve têtin biderkevtin, tevlivêjî de ew bi kevin ve di dûr û dirêjîya xwe de tête biderkevtin; jiber ku rewşa siyasî bi carekê ve hatîye biguhertin û di pêşveçûna dîrokê de pîranîya wan Partîyên, ji yê ku li wir de navên wan hatibûn bihatin, ew hatine binemanbûn.

Jiber ku „Manîfêst“ bi belgeyekî dîrokî ve tête biderkevtin, em bi mafeyê xwe ve nadin bidanîn, ku em wêna bidin biguhertin. Dibe, ku di yekekê de ji çapên hatî de pêşgotinekê

10 Manîfêsta Partîya Komunist

bi ser ve bidin bixistin, da ku ew valabûna hanê di navbera sala 1847 tanî îro de bête bidagirtin. Çapa niha ji nişkê ve hate bikirin; jibervêjî ve dema me ji karekî wehare nedihate bidîtin.

Lendon, di 24 pûşpera ala 1872 de
Karl Marx Friedrich Engels

Pêşgotina Çapa Rusîyî sala 1882 de

Çapa pêşîyî „Manîfêsta Partîya Komunistî“ Rusî wergerandina Bakunin di salên şêstî de li çapxana „Kolokl“ de hatîye biderkevtin². Di wê demê de çapa Rusî de di Cîhana Rojava de bi giringbûneke weha ve nedidate biderxistin; jibil ku ew bi perçeyekî wêjeyî xweş ve dihate biderkevtin. Îro bîr û bawerîyeke wisa nayête bikirin.

Bê çî berekî teng di wexta (Befirbara sala 1847) de tevgera Pirolitarya hêjî didate bigirtin, bi eşkeretirin ve li dawîya perçê „Manîfêst de: helwestan Komunistan ji partîyên Oposizyonên cuda de dide bixuyanîkirin“. Li vir de bi xwe jî ve navên Rusya û Dewletên Yekgirtiyên Emerîka bi kêm ve têtin biderkevtin. Di wê wextê de Rusa bi mezintirîn cihê hîlanîna tevaya kevneperestî dawî ve dihate biderkevtin û Dewletên Yekgirtiyên Emirîka di rêya barkirinê

de ji xwe re hêzên Pirolitarya zêde li Ewropa de didate bimijandin. Van herdu welatan kirinên xav ji Ewropa re didatin bişandin û pêrejî ji bona çêkirinên Ewropa bi bazar ve dihatin biderkevtin. Weha herdu welat bi vî tonî yanjî yê din ve bi sitûnên sustêma Ewropîyî heyî ve dihatin biderkevtin. Îro bi carekê ve bi awayekî din ve têtê biderkevtin. Bi xwe ve Derketîyên Eropayî Emerîka bakur ji bona çandinîyeke fireh dane bixurtkirin, ku berberîya wêna bingehê Xwedîbûna Erd li Ewropa de çî biçûk û çî mezin ji kokê de date bihejandin. Barkirinê bi xwe ve Dewletên Yekgirtiyên Emerîka ji bona destpêkirina hemû kanîyên dewlemendbûna xwe date bihiner û bixurtkirin, da ku ew li ser bingehê bilindtir de bidin biavakirin, da ku ew bikaribe monopola çêkirina Ewropa Rojavayî heyî û nemazê monopola Ingilîzî di demeke kurt de bide bişikenandin. Herdu rûdanên hanê bi şûreşî ve li ser Emerîka de bi xwe ve dane bipêkêrkirin. Xwedîbûna Biçûk û

² Ev çapa hanê di sala 1869 de hatîye bikirin. Belavker

12 Manîfêsta Partîya Komunist

Nêvî li cem Xwdîcotan de, ev Xwedîbûna ku bi bingehe tevaya sustêma siyasî ve li Emerîka de dihate biderkevtin, roj bi roj ve çandinîya degirmanîyên mezin di berberîyê de li ser wan de dihate bizalbûn; tevî ku di wê wextê jî de di cara pêşî de dihate biderkevtin, ku di melbendên çêkirinê de jimareke mezinî Pirolitarya jî didate bipêkhatin û sermiya bi awayekî efsane ve dihate bikomkirin.

Û niha Rusya! Di şûreşê de ji 1848 - 49 de nebes Mîrên Ewropa herwehaji Sermiyandarên Ewropa di destdirêjkirina Rusan de bi tenê ve xelasbûna xwe ji destên Pirolitarya de didatin bidîtin, ya ku wê bi şiyarbûna xwe ve dayîte bidestpêkirin. Qeyser bi nala Gewreyê Kevneperestîya Ewropa ve hatîye bidanîn. Îro ew bi Dîlê şûreşê ve li Gatşina de tête biderkevtin û Rusya bi Pêşrewê şûreşê ve li Ewropa de tête biderkevtin.

Erkê li ser Manîfêsta Komunist de dihate biderkevtin, ku ew divabûna windabûna tê ji bona Xwedîbûna Borcuwazîya nih bide bidazanîn. Li Rusya de em didin bidîtin, ku li tenîştê pêşveçûna sermiyandarîya bi lez û xurt ve û li tengalê de xwedîbûna Borcuwazîya Erd de dayîte bidestpêkirin û ew xwe bi pêş ve dide bixistin, ku hêjî nivê erd li wir de bi Mulkê tevayî ve di nava Gundîyan de tête biderkevtin. Niha tête bipirsîyarkirin: gelo dê bikaribe xwedîbûna tevayî li nik Gundiyên Rusî de - ya ku ew bi awayekî pir jihevkevtî ji xwedîbûna erd ve tête biderkevtin û hêjî ew bi xwedîbûna tevayî ve tête biderkevtin - xweser ji bona awayekî bilindtir, ji bona Komunistîya xwedîbûna erd bête biguheştin, yaxud divê li ser me de ku em di pêşî de ji bona dû rêya Eropaya Rojava de bidin bidan, ya ku ew ji bona ber Ewropa Rojava de di pêşveçûna xweyî dîrokî de pê hate biberamberkirin?

Bersiva bi tenê ve li ser vê pirsê de em dikarin niha bidin bidan: heger ku şûreşa Rusî bi sebaba vexistina şûreşa Pirolitarya ve li Rojava de bête bîkin, weha dê herdu hevdu bidin bihinerkirin. Weha dê xwedîbûna nihayî erdê tevayî li

Rusya de bikaribe bi deqa destpêkirina pêşveçûna
Komunistîyê ve bête bikin.

Lendon, di rêbenda sala 188 2

Karl Marx F. Engels

Pêşgotina çapa Elmanîyî sala 1883 de

Pêşgotina vê çapa niha mexabin divê ez bi tenha xwe ve bidim bimorkirin. Marx ew kesek bû, yê ku tevaya çînîya Karker li Ewropa û Emerîk de ji herkesekî bêtir ve bi deyndarê wî ve dihate biderkevtin. Li goristana Highgate de ew xwe dide birehetkirin û li ser tirba wî de giyayê şînî pêşî dest bi katbûna xwe ve dayîte bikin. Piştî mirina Marx nema tête bikarîn, ku li ser „Manîfêstê“ de ji nuh ve tête bête bikarkirin, yaxud li ser de bête bibêtkirin. Jibervêyekê ve ez bi davabûn ve didim bizanîn, ku careke din li vir de evên tèn bidim bieşkerekirin:

Remana bingehî di seranserî „Manîfêstê“ de tête biderkevtin, ku berkirina abûrû û avaniya civakî, ya ku ew bi pêwistî ve li ser de têtin biavakirin, di her koçeke mêjûyî de bingehê mêjûwa siyasî û remanîyî wê koçê didin bipêkanîn. Jibervêyekê jî ve tevaya mêjûwê (ji gava jihevkevtina xwedîbûna hovberîya tevayîyê erd de) bi xwe jî ve bi mêjûwa xebatê ve di navbera çînîyan de, Çînên xebatxwer û Çînên Xebatker, Çînên bidesthilat û Çînên Bindest di koçên pêşveçûna civakîyî cudan de dihate biderkevtin, lêbelê ev xebata hanê niha bi qonaxekê ve hatîye bikevtin, ku Çîna Xebatkar û zorlêkirî (Pirolitarya) nema dikare xwe ji destên Çînên Xebatxwer û zordar (Sermiyandar) bidin birizgarkirin, bêyî ku ew di wê demê de bi xwe jî ve tevaya civaka heyî heta ji xebatxwarinê, zorlêkirinê û ji xebata çînî nede birizgarkirin. Ew bîr û bawerîyên bingehî bes û biteha xwe ve Xwedîyê wan Marx bi xwe ve dihate biderkevtin³.

³ „Ev remana hanê min di pêşgotina wegerandin Ingilîzî de dayit bigotin“. Li gor bîr û bawerîya min de ew dê nefsa wê pêkêrkirinê di zanistîya mêjûyî de bide bikin, nala ku tiyorîya Darwin kêra wêna di zanistîya serûştîyê de hate biderkevtin. Em herdu bi berî çend salan ve ji sala 1845 de hêdî hêdî li wê remana hanê de dihatin binêzikkirin. Heta çî sînorî ez di vî warî de hatim biçûyîn, nivîsta min „Rewşa Çînîya Karker li Ingilîstanê

Min evaya pir caran dayîte bigotin; lêbelêjî niha jî divê ew di pêşgotina „Manîfêstê“ de careke din bête bigotin.

Lendon, di pûşpera sala 1883 de

F. Engels

de“ dide bixuyanîkirin. Lêbelê gava min Marx careke din li Brüksil de di buhara sala 1845 de date bidîtin, wî ev bîr û bawerîya hanê dabûn bidanîn û wî jî min re ew bigir li gora wê xuyanîya min de didatin bixuyanîkirin, ya ku min ew li jor de dayîte bianîn“.

(Runkirina Engels li ser çapa Elmanîyî sala 1890 de hatîye bibelavkirin).

Pêşgotina Çapa Ingilîzîyî sala 1888 de

„Manîfêst“ bi nala pirograma „Yekitîya Komunistan“ ve di pêşî de ji bona rêxistina Karkeran li Emania de hate biçapkirin. Di pişt re ew ji bona rêxistina Cîhanî re hate bikirin. Di bin rewşên siyasîyî Kontinenta Ewropî de di wê demê de di berî sala 1848 de divabû bi pêwistî ve sazmandîyeke veşratî bête bimayîn. Li Kongirê Yekitîyê de li Lendon de di meha çîrya paşîyî sala 1847 de bi Marx û Engels ve hate bisipartin, ku ew pirogrameke bi dûr û dirêj ve ji bona partîyê bi tîyorî û bi cihanînê ve ji bona belavkirinê bidin biamadekirin. Ew bi zimanê Elmanî ve hate binivîsandin û bidestnivîsandina wê di meha rêbenda (Januar) sala 1848 de bi çend înan ve berî Şûreşa 24 Reşmeha (Fabruar) Firensî de ji bona Lendon hate bişandin, da ku ew bête biçapkirin. Li Paris de di demeke kurt de berî babûna Pûşbera (Juni) sala 1848 de ew ji bona Firensî hate biwergerandin û ew hate biçapkirin. Wergerandin pêşîyî Ingilîzî ew ji bal Miss Helen Macfarlanê de di rojnama „Red Republican“ de ya Georg Julian li Lendon de di sala 1850 de hate bibelavkirin. Çapên Denîmarkî û Polonî jî weha hatin biçapkirin.

Şikenandina rabûna serxweyî Pûşperêyî (Juni) Parisê di sala 1848 de, - ev bi şûreşa gewreyî pêşî ve di navbera Pirolitarya û Sermiyandaran ve dihate biderkevtin -, careke din ber bi paş ve ji bona demekê dilxwazîyên civakî û siyasîyî Çîna Karker li Ewropa de date bikişandin. Ji wê pêlê de careke din xebatê ji bona serîkatîyê ve nala çaxê berî Şûreşa Reşmehê bi tenha ve di navbera birên cudan de ji yê Çîna Xwedîmal de date bidestpêkirin. Çîna Karker hate bineçarkirin, ku ew têkoşînê ji bona azadîya karê siyasî bide bikirin û ew xwe bi ser Benda Çeptirîn ji perê Radîkalên Borcuwazîyê ve bidin bidan. Her tevgereke Pirolitarya ser bi xwe ve nîşana jînê jê dihate biderkevtin. Bi bê dilovanî û bi dirbûn ve ew didatin bitarûmarkirin. Weha Polisê Elamanî

Komitîya Navxweyî Yekitîya Komunistan date bidîtin, ya ku wê demê cihê wê li Köln de dihate bidîtin. Endamên wê hatin bigirtin û piştî girtina wan bi heşt mehan ve di çirya pêşî de di sala 1852 de ew ji bona ber dadgehê de hatin bidan. Ew bi „dadkirina Komunostên Köln“ ve hate binavûbangkirin. Ya ku wê ji çarê çirya pêşî de tanî duwanzdehê çirya paşî de date bidirêjkirin. Heft Kes ji Girtîyan bi fermana sê salan tanî şeş salan ve hatin bigirtin û pêrejî bi pêrabûna karê dijwar ve li ser wan de hate biderkevtin. Xweser piştî biryardana dadgehê yên mayî bi resmî ve Yekîtî dane bihilweşandin. Ji wê pêlê de weha dihate bidiyarkirin, ku „Manîfêst“ ji bîr hate biçûyîn. Gava ku Çîna Karkerên Ewropa careke din hêz û hinerên xweyî pêwist ji bona birina hêrîşeke nuh li ser Çîna Bidesthilat de datin bicivandin, Komela Karkerên Çîhanê ji bona ser meydanê de hate bihatin. Lêbelê ev Komela hanê bi eşkere ve dagirtina hemû hêzên têkoşerên Karkerên Ewropa û Emerîka dane bidagirtin û bi yekdestkirina wan ve bi armanca wê ve dihate biderkevtin. Wê nikaribû xweser wan bîr û baweriyên hanê bide biragiyandin, ji yên ku ew di „Manîfêstê“ de hatibûn bihatin. Divabû li ser Cîhanîyê de hebûna pirogrameke fireh jêre bête bidîtin, ku pê Civatên Karkerên Ingilîzî, Hevbendên proudhon li Firensa, Belçîka, Italya, Spanya de û herwehaji Lasalî⁴ li Elmanya de bêtin birazîbûn.

Marx bi xwe ve ew pirograma hanê bi awayekî ve date binîvsandin, ku hemû partî pê bêtin birazîbûn. Wî bi xurtî ve bi gewrebûna zanebûna çîna Karker ve didate bibawerkirin, ku bi pêwist ve karên bi hev re û guhertinên bîr û bawerîyan ligel hevdû de dê zanebûna wan bi pêş ve bide bixistin.

⁴ Lassalle bi xwe ve li ber me de her û her wî xwe bi nala Şagirtêkî Marx ve didate bijimartin û ew bi vê ve her li ser bingehê „manîfêstê“ ve dihate birawestandin. Lêbelê ew di piropaganda xwe de di salên 1862 - 1864 de xwe ji bona daxwazên pêkanîna Civatên Berkirinêyî bi hev re date biveguhêstin, ji yên ku dewlet wan di rêya kirêdîtan de yarmetîya wan dide bikin. (Şanika Engels)

18 Manîfêsta Partîya Komunist

Bûyînên pir û guhertinên zor di xebatê de bi dijî sermiyan ve ketin bi gelekî ve ji biserkevtinan ve dihatin bibêtirbûn. Ew hatin bineçarkirin, ku ew ji xelkê re bi kêrnehatîbûna van raçêtên pîroz ve bidin bixuyanîkirin, ji yê ku li cem wan de bi dermanê qenc ve ji bona her derkekî ve û ji bona rêxweşkirina têgihîştina baştir ji bal Karkeran de ji bona mercên azadîya çîna wan de dihate biderkevtin. Marx li ser rastîyê bû.

Gava ku di sala 1874 de Cîhanî hate bihilweşandin, wê li dû xwe de Karker bi tevayî ve di rewşeke din de date bihiştin û wan newek sala 1864 de li ber xwe de didatin bidîtin. Gava ew hate bi bipêkhatin, Proudhonî li Firensa de, Lassallî li Elmanya de û herwehaji Civatên Karkerên Xweparêstên Ingilîzî jî ber bi windabûnê ve dihatin biçûyîn, tevî ku piranîyên wan jî ji mêj de pêwendîyên xwe ligel Cîhanîyê jî de dabûn bibirandin. Hêdî hêdî ew bi cihekî ve hatibûn gihandin, ku par Serokê Kongirê wan li Swansea de bi navê wan ve date biragiyandin: “Sosyalistîya Kontîental nema dikare me bide bitirsandin“. Bi rastî jî ve bîr û bawerîyên bingehîyî „Manîfêstê“ di nava hemû Karkerên welatan de pêşveçûnên mezin ji xwe re dane biavêtin.

Bi vî tonê hanê ve careke din „Manîfêstê“ xwe ji bona singê de date biderxistin. Nusxeya Elmanî ji sala 1850 li Siwêsrâ. Ingilistanê û Emerîka jî de çend caran ji nuh ve hate biçapkirin. Di sala 1872 de ji nuh ve li New York de hate biwergerandin û ew li „Woodhull and Claflins Weekly“ de hate biçapkirin. Li ser rûwê vê wergerandinê de wergerandina Firensî hate bikirin û ew li „Le Socialiste“ de li New York de hate bibelavkirin. Ji wê çaxê de li Emerîka de bi kêmanî ve du wergerandinên dinî Ingilîzî jî kêmanî yannî bêtir bi şaş û maşo ve hatine biçapkirin û yek ji wan li Ingilistanê de careke din hatîye biçapkirin. Wergerandina Rusîyî pêşî ji bal Bakunin de di nêzîka sala 1865 de li çapxana Herzens „Kolokol“ de li Genf (Cenevre) de hatîye biçapkirin. Wergerandina dudwan

ew ji alîyê Qehremanê Vera Sassulisch⁵ de di sala 1882 de careke din li Genf de hatîye biçapkirin. Çapa nuhî zimanê Denîmarkî li „Socialdemokratisk Bibliothek“ de li Kopenhagen de di sala 1885 de hatîye biderkevtin. Wergerandin nuh bi zimanê Firensî ve li „Le Socialiste“ de li Parisê de di sala 1886 de⁶ hate biderkevtin. Ji vê wergerandina hanê ve ji bona zimanê Spanî ve hate biwergerandin û ew di sala 1886 de li Madrid de hate biçapkirin. Jimarên çapên bi rastî ve ez nizanim, bê kanî ew çendin. Tev bi hev re bi kêmanî ve bi duwanzdehan ve têtin biderkevtin.

Wergerandina bi zimanê Ermenî ve berî niha bi çend mehan ve hatibû biamadekirin û li Istenbolê de ji bona capkirinê hate bidan; lê wê ronahî ji xwe re nedate bidîtin. Wek ji min re hatîye bigotin; jiber ku Belavker hate bitirsandin, ku ew bi navê Marx ve nivîstekê bide bibelavkirin û Wergêr jî nedate bixwestin, ku wê bi ya xwe ve bide bikin û wê di bin navê xwe de bide biderxistin. Min dayîte bibihîstin, ku bi zimanên din jî de ew hatîye biwergerandin; lê min ew nedane bidîtin.

Weha mêjûwa „Manîfêstê“ bi pîvaneke bilind ve mêjûwa tevgera Karkerayî nuh dide bimêrkkirin. Bê gotine, ew di dema niha de di nava nivîstên Sosyalistî Cîhanî de bi bêtirîn nivîst ve hatîye bibelavkirin.

Ev nivîsta hanê bi pirograma tevayî ve ji bona milyonan ji Sîbîrya tanî Kalifornîya tete biderkevtin. Tevlivêjî de, di dema ku me ev nivîst date bidanîn, me nikarîbû navê wêna bi Manîfêsta Sosyalistîyê ve bida bikin. Di bin Sosyalistîyê de

⁵ Di çapa Rusîyî „manîfêsta Partîya Komunist“ de di sala 1900 de Pelaxanov dide biderxistin, ku wî ev wergerandina hanê dayite bikin. Herwehajî di pişt re Engels bi xwe ve di gotara xwe de “Pêwendiyên Civakî li Rusya de“ di sala 1894 de vê rastîyê dide biderxistin. Belavker

⁶ Dem bi şaş ve tete biderkevtin. Wergerandina Firensîyî Engels li ser de dide biaxivtin, ew di Le Socialiste“ de di sala 1885 de hatîye biçapkirin. Belavker

di sala 1847 de li alîkî de Hevalbendên Sustêmên Otopîyên cudan, Hevalbendên Own li Ingilistanê de û yên Fourier li Firensa de dihatin bitêgihiştin û herdu bend jî dihatin bikêmkirin û ew ber bi nemanê ve dihatin biçûyîn, ji aliyê din de ji Fêlbazên civakî re dihate bigotin; ji yên ku ew ji her celebekî de dihatin biderkevtin û wan didate bixwestin, ku ew hemû sustêmên civakî bi biçûktirîn ziyar ve ji bona sermîyan û qazancê ve bidin bihilanîn. Di herdu caran jî de ew kesanan tev bi hev re derveyê tevgera çîna Karker hatibûn birawestandin û wan çavdêrê û hêvîya piştgirtinê ji çînen „Ronakbîr“ didatin bixwestin. Ew perçê ji çîna Karkeran de, yê ku ew bi ser wê bîr û bawerîyê ve hatibûn bigihan, ku guhertinên siyasî bi tenê ve bi xwe ve nayêtin bibeskirin, bi divabûna guhertineke bingehîyî seranserî ve ji bona civakê de didatin bibangkirin. Vî perçê hanê di wê demê de xwe bi Komunist ve date binavkirin. Evaya bi celebek ve ji Komunistîyê ve dihate biderkevtin; lêbelê hêjî ew xav bû, zivir bû û bi tevayî ve zikmakî bû; lêbelê ew bi deqa bingehî ve hatibû bigihaştin û ew di nava çîniya Karker de weha hatibû bixurtkirin, ku wî dikarîbû Komunistîya Otopî li Firensa de Cabet û li Elmanya de Weitling bide biçêkirin.

Weha di sala 1847 de Sosyalistî bi tevgerê ve ji tevgerên Borcuwazîyê ve dihate biderkevtin û Komunistî bi tevgerê ve ji tevgerên çîna Karkeran ve dihate biderkevtin. Sosyalistî bi kêmanî ve li ser Kontinentê de di „Salonan bi qedir ve dihate biderkevtin“ û Komunistî bi carekê ve bi servajî wê ve dihate biderkevtin. Jiber ku em di pêşîya pêşî de di wê bîr û bawerîyê de bûn, ku „azadîkirina çîna Karker divê bi destên çîna karker bi xwe ve bête biderkevtin“. Weha tu gûman nema li ser kîjan navî de ji herdu navan de dihate biderkevtin, ku divê em wî bidin bihelbijartin. Belê hêjbêtir ji wê çaxê de hêjî ji bona nava mejîyê me de mûyekî nehatîye bekevtin, ku em xwe ji wî navî ve bidin bidûrkin.

Tevliwêjî de „Manîfêst“ bi karê me herduwan ve dihate biderkevtin, ez bi carekê ve li ser xwe de didim bidîtin, ku ez

bidim bixuyanîkirin, ku pêkanîna remana bingehîyî navka nivîstê bi remana Marx ve bi xwe ve têtê biderkevtin. Ev remana hanê jî bi vî hawayê hanê ve têtê biderkevtin: Di her pêlekê de ji pêlên mêjûwê de şeweyê abûrîyî serdar di berkirinê û bihevguhertinê de rêxistina civakî dide pêkanîn, ya ku ew bi neçarî ve jê têtê biderkevtin û li ser de têtê bibingehkirin û ya ku li ser de mêjûwa siyasî û bîr û bawerîyê wê pêlê têtê biavakirin û li ser wê de bi tenha xwe ve ew mêjû dikare bête biliberxistin. Li ser vê yeka hanê de seranserîya mêjûwa Merovanîyê (ji dema jihevkevtina civaka hovîyî Eşairî û Xwedîbûna Tevaya Erd de) bi mêjûwa xebata çînan ve têtê biderkevtin. Xebat di navbera Xebatxwer û Xebatker de, di navbera çînen Desthilat û çînen Bindest de dihate biderkevtin. Mêjûwa vê xebata çîni piştî derbasbûna wênayî di koçên cudan de niha ew bi nêrdewanekê ve hatîye bigihandin, ku çîna Xebatkar û Jêrdest -Pirolitarya- nema dikare xwe ji koletîya deshilatîya çîna Xebatxwer -Borcuwazî- bide biazadkirin, bêyî ku ew bi xwe ve tevaya civakê bi carekê ve ji hemû kedxwarinekê û zorlêkirinekê de, ji hemû cudabûnên çîni û kevtileftên çîni de nede biazadkirin.

Ev remana hanê li gor bîr û bawerîya min de dê ew ji bona zanistîya mêjûwê de weha bi giring ve bi nala Tiyoriya darwin ve ji bona zanistîya serûştîyê de bête biderkevtin. Ev bîr û bawerîya hanê em herdu berî çend salan ji 1845 de hêdî hêdî jê re hatibûn binêzîkkirin. Çiqasî ez bi tenha xwe ve li ser wê şopê de hatime biçûyîn, bi başî ve li nivîsta min de di “Rewşa Çîna karkerên Ingilistan”⁷ de têtê biderkevtin. Lêbelê di buhara 1845 de ez û Marx careke din me hev li Brüksel de date bidîtin. Wî ew remana hanê dabû bidanîn û wî ew bi pêşî min ve date bikirin; mîna ku min ew li jor de dayîte bixuyanîkirin.

⁷ „The Condition of Working Class in England in 1844“, By Fredrick Engels. Traslated by Florence K. Wischnewetsky, New York/Lovell - Lodon, W. Reeves, 1888. (Şanika Engels)

Ji pêşgotina meyî bi hev re ya çapa Elmanîyî sala 1872 de ez van dêrên jêrî didim bivegerandin: „Tevî pir rewş û nîr di van bîstûpênc salan de hatine biguhertin, ew bîr û bawerîyên tevayî di „Manîfêstê“ de hatibûn bihatin, hêjî ew bi tevayî ve hetanî îro bi carekê ve bi rast ve têtin biderkevtin. Hinin ji wan li vir û dera hanê de dibin, ku ew bêtir bêtin bibaşkirin.

„Manîfêst“ bi xwe ve dide bieşkerekirin, ku bi karanîna bicihkirina van bîr û bawerîyên bingehî ve her û her li her derê de û bi rewşê û zînetên dîrokî ve di demeke taybetî de têtin bigirêdan; jiber vê yeka hanê de giringbûneke weha bi xwe ve ji bona ser perçê dudwa de li ser pêrabûnên şoreşvanî de nayête bixistin. Beramberî pêşvexistina mezinîyî çêkirinên gewre di van bîstûpênc salên dawî de û pêrejî pêşvexistina partîya çîna karker beramberî serpêhatîyên bi cih hatî ve pêşî şûreşa Februar (Reşmehê) û hêjbêtir Komûna Paris, ya ku wê di dema du mehan de hêza siyasî di cara pêşî de bi destên Pirolitarya ve hate bikevtin, îro ev pirograma hanê di hin cihan de hatîye biqertkirin. Nemaze Komûnê date bironahîkirin, ku „çîna Karker nikare destgehên dewletîyî heyî bi hêsanî ve ji bona nava destên xwe bide bixistin, û ew wê ji bona xwe armancê xwe ji bonba tevgerê bidin bixistin“, (binêr „Der Bürgerkrieg in Frankreich, Adresse des Generalrats der internationalen Arbeiter-Assoziation“, çapa Elmanî, rûpelê 19, ku ev bîr û bawerîya hanê bêtir dayîte bixuyanîkirin). Bêgûman rexnê wêjeya sosyalistî têde niha kêmbûn tête biderkevtin; jiber ku ew li cem sala 1847 de hatine birawstandin, herwehaji bi diyar ve tête biderkevtin, ku ev dîtînen beramberî helwestîya Komunistan ji bal partîyên Opozisyonên cudan de (perçê çar), tevî ew îro jî di bîr û bawerîyên xwe jî de bi durust ve têtin biderkevtin, tevlivêjî de ev di dûr û dirêjîya xwe de hatîye bikevinbûn; jiber ku rewşa siyasî bi carekê ve hatîye biguhertin û di pêşveçûna dîrokî de pîranîya wan partîyên li jor de navên wan hatibûn bihatin, ew nemane.

Jiber ku „Manîfêst“ bi belgeyekî dîrokî ve têtê biderkevtin, em bi mafeyê xwe ve guhertina wêna nadin bidanîn. Wergerandina niha ji alîyê mîrza Samuel Moore de hatîye bikirin, yê ku wî perçên pir ji „Sermiyanê“ (kapital) de dayite biwergerandin. Em bi hev re careke din lê hatin bivegerandin û min hin şanik li barê mêjûwê de li xwar de dane bibêtirkirin.

Lendon, di rêbenda sala 1888 de

Friedrich Engels

Pêşgotina Çapa Elmanîyî sala 1890 de

Ji dema dêrên jor hatin binivîsandin, careke din bi pêwîst ve hate biderkevtin⁸, ku „Manîfêst“ ji nû ve bi zimanê Elmanî ve bête biçapkirin, herwehaji ji bona „Manîfêstê“ jî pir tişt hatine birûdan, ku li vir de li ser wan de ez dixwazim bibêjim.

Di sala 1882 de li Genf -Cinêfê- wegerandina dudwa Rusî ji aliyê Vera Sassulitsch de hatiye biderkevtin. Pêşgotina wêna min û Marx bi hev re dabû bidanîn. Mexabin, ku destnivîsandina Elmanîyî pêşî dayîte biwindakirin. Weha divê ku ez wê ji nû ve ji Rusî de bidim biwergerandin. Ev wergerandin jî wek nala ya kokê nayête biderkevtin. Pêşgotin evaya ye⁹.

.....
.....

Wergerandina nuhî Polonî di vê demê de li Genf de „Manîfêsta Momunistyczny“ hatiye biderkevtin. Herwehaji wergerandineke taze bi zimanê Denimarkî ve di „Socialdemokratisk Bibliothek Kjöbenhavn 1885“ de hatiye bibelavkirin. Mexabin, ku di vê wergerê de kur û kêmanî tede têtin bidîtin. Wergervan hinek ji bîrên bingehî ve dane bicîhiştin, ku weha tete bixuyanîkirin, ku ew jê re bi giran ve dihatin biderkevtin. Herwehaji tete bidiyarkirin, ku li vir û dera hanê de şopên guhpêndanê têtin bidîtin, ew jî bi cihê

⁸ Nêta Engels di pêşgotina wîna de ya çapa Elmanîyî sala 1883 de tete biderkevtin. Belavker

⁹ Ev nusxa hanê di pişt re hate bidîtin û ew niha di arşîva Instutyuta Markisizmê - Leninizmê de li Mosko de hatiye bihilanîn. Jiber ku ev nusxeya li rûpêlê IV vê çapê de hatiye binivîsandin, careke din ew li vir de nayête binivîsandin. Belavker

liberkevtinê ve têtê biderkevtin; jiber gava ku li hemû kar de têtê binêrin, têtê bidîtin, heger Werger hinekî bi bêtir ve guhê xwe pê bida bidan, dê wî bikarîba bi çakî ve vî karê hanê bide bicihanîn.

Di sala 1886 de wergerandineke nuh bi Firensî ve li „Le Socialiste“ de li Paris de hate biderkevtin, ya ku ew bi baştirîn wergerandin ve hetanî niha hatîye bibelavkirin.

Li ser vê wergerandina hanê di vê salê de bi xwe jî ve wergerandineke Sîpanî li Madrid de di „El Socialiste“ pêşî hate bibelavkirin û di pişt re bi nala pirtûkekê ve hate biderxistin: „Manifesto del Partido Comunista“ Por Calos Marx y F. Engels -Madrid, Administracion de „El Socialiste“, Heran Cortês B.

Bi nala tiştêkî xerîb ve ez dixwazim bi bîr ve bidim bixistin, ku di sala 1887 de bidestnivîsandina wergerandina „Manîfêst“ bi zimanê Ermenî ve li Istenbolê de ji bona Belavvanekî nivîst û pirtûkan hate bidan, da ku ew bête biçapkirin. Lê vî Merovê qencî mêrxas di xwe de nedate bidîtin, ku ew tiştêkî bide biçapkirin, ku li ser de navê Marx bête bidanîn. Wî bi baştir ve date bidîtin, ku li cihê Daner de Wergervan navê xwe bide bidanîn. Lêbelê Wergêr ev yeka hanê neda biqebûlkirin.

Li Ingilistanê de çend caran hin wergerandinên Emerîkî hatine biçapkirin û tevde jî bi kêm û ne durust ve têtin biderkevtin. Di dawî de di sala 1888 de wergerandineke rast û durust hate biderkevtin.

Ev bi ya Hevalê min Samuel Moore ve têtê biderkevtin û berî çapkirinê min û wî careke din bi hev re lê date binêrin. Navnîşan: „Manifesto of the Comonist Part“, by Karl Marx and Fredrick Engels, 1888, London, William Reeves, 185 Fleet St. E. C. Di vê çapa niha de çend şanikên, ji yê ku ew di ya Ingilîzî de hatibûn bihatin, ez wan didim bianîn.

„Manîfêst“ dîroka jîyana wêyî bi taybetî ve têtê bidîtin. Di wê bêhna derketina wê de di wê demê de Pêşrewên Sosyaslistîya Zanistî, tevî ku ew jî pir kêm bûn, bi dilgermî ve

hatina wê bi xêrhatin ve lê datin bikin. (Bi Şahid ve li ser vê de têtin biderkevtin, ew Wergerandinên ku me di pêşgotina pêşî de date bijimartin). Kevneperestan ew ji bona kunca paşîyê ve ji bona jibîrkirinê ve bi şikestina Karkerên Parisê ve di Pûşpera sala 1848 de dane biavêtin. Di dawîya dawî de „Manîfêst“ „bi gora qanûnê ve“ hate biqedexekin, gava ku dadkirin li ser Komunistên Köln de di çirya paşî de di sala 1852 de hate biderkevtin. Piştî çûna tevegera Karkeran ji qada jîyana çivakî de, ya ku ew bi Şûreşa Februar pê hate birabûn, wehaji „Manîfêst“ jî li meydanê de nema hate bidîtin.

Gava ku çîna Karkerên Ewropa bi têrbûn ve hêzên xwe ji bona hêrîşeke nuh ve li ser serdarîya çînên Bindest de datin bicivandin, Komela Karkerên Cîhanê hate bipêkhatin. Armanca wê Komelê di hildana tevaya hêzên têkoşer di çîna Karkerên Ewropa û Emerîka de di leşkerekî gewreyî mezin de dihate biderkevtin. Jibervêyekê jî ve wan nikarîbûn xweser li gora wan bîr û bawerîyên bingehî de, ji yê ku ew di „Manîfêstê“ de hatibûn bihatin, bidin bidestpêkirin. Hebûna Pirogramekê jê re bi pêwîst ve dihate biderkevtin, da ku ew dergeh li ber Civatên Karkerên Ingilîzî, ne jî li ber Hevalbendên Proudhon de li Firensa, Belçîka, Italya û Sipanya de û ne jî li ber Lassalliyan de li Elmanya de bidin bigirtin¹⁰. Ev pirograma hanê, -ya ku ew bi pêşgotin ve ji bona Peyrewê Navxweyî Cîhanîyê ve dihate biderkevtin-, Marx ew weha bi jîrbûneke hozanî ve dabû bidanîn, ku Bakunin û Serberdayî pê hatin birûniştin. Wî bi xurtî ve bi serkevtina dawîyî wan bîr û bawerîya ve didate bibawerkin, ji yê ku di „Manîfêstê“ de

¹⁰ Lassalle bi xwe ve li ber me de her û her wî xwe bi nala Şagirtekî Marx ve didate bijimartin û ew bi vê ve her li ser bingehê „manîfêstê“ ve dihate birawestandin. Lêbelê hion ji Hevalbendên wî de ne weha nebûn. Pirograma wan ji Cvatên Berkirinê ve bi bêtir ve nedihate biderkevtin, ji yê ku ew bi hev re bi alîkarîya Dewletê ve bi dana Kirêdîtan dihatin bipêkhatin û wan çîna Karker bi carekê ve dane biduperçekirin: Hevalbendên Piştan bi dewletê vê û Hevlandbendên Piştan bes bi xwe ve. (Rûnkirina Engels).

hatibûn bihatin. Wî pişta xwe ji bona nimûne ve di vî babetî de bi wê pêkhatina zanebûna bîr û bawerîya çîna Karker ve didate bidan, ya ku bi pêwistî ve karên bi hev re û guhertinên bîr û bawerîyên ligel hevdû de zanebûnê bêtir bi pêş ve dide bixistin. Bûyînên pir û guhertinên zor di xebatê de bi dijî Sermiyan ve ketinên wan ji biserkevtinên wan ve bi gelekî ve bi bêtirbûn ve dihatin biderkevtin, van datin bineçarkirin, Ku Têkoşer divê bidin bizanîn, ku dermanê wanî saxkirinê nade bitêrkirin. Divê ew bi bêtir li ser mercên rastîyî pêwist de li ser azadîkirina Karkeran bêtin bişiyarkirin. Marx li ser rastîyê de dihat biderkevtin. Çîna Karker ji sala 1874 de piştî ji hevkevtina Cîhanîyê ve pir bi cudanbûn ve dihat biderkevtin, ji ya ku ew di dema pêkanîna Cîhanîyê de di sala 1864 de dihat biderkevtin. Proudhon di welatên Latîni de, Lassall li Elmania de ber bi mirinê ve di mirinê de dihatin biçûyîn. Herwehajî Civatên Karkerên Xweperestên Ingilîzî jî. Ji yên ku ew bi kevneperestîyê ve hatibûn bidagirtin, hêdî hêdî bi cihêkî ve hatibûn bigihiştin, ku Serokê wan li Kongirê Swansea de di sala 1887 de bi navên wan ve bide biragiyandin: „Sosyalistîya Kontinentê nema dikare me bide bitirsandin“. Sosyalistîya Kontinental bi xwe ve di wê demê de di sala 1887 de bigir bi tevayî ve bi wê tiyorîyê ve hatibû bimayîn, ya ku ew di „Manîfêst“ de hatibû bidiyarkirin.

Weha mêtûwa „Manîfêştê“ bi pîvaneke bilind ve mêtûwa tevgera Karkerayî nuh dide bimirêkkirin. Bê gotine, ew di dema niha de di nava nivîstên Sosyalistî Cîhanî de bi bêtirîn nivîst ve hatîye bibelavkirin.

Ev nivîsta hanê bi pirograma tevayî ve ji bona milyonan ji Sîbîrya tanî Kalifornîya tête biderkevtin. Tevlivêjî de, di dema ku me ev nivîst date bidanîn, me nikarîbû navê wêna bi Manîfêsta Sosyalistîyê ve bida bikirin. Di bin Sosyalistîyê de di sala 1847 de li alîkî de Hevalbendên Sustêmên Otopîyên cudan, Hevalbendên Own li Ingilistanê de û yên Fourier li Firensa de dihatin bitêgihîştin û herdu bend jî dihatin bikêmkirin û ew ber bi nemanê ve dihatin biçûyîn, ji alîyê din

de ji Fêlbazên civakî re dihate bigotin; ji yên ku ew ji her celebekî de dihatin biderkevtin û wan didate bixwestin, ku ew hemû sustêmên civakî bi biçûktirîn ziyan ve ji bona sermîyan û qazancê ve bidin bihilanin. Di herdu caran jî de ew kesanan tev bi hev re derveyî tevgera çîna Karker hatibûn birawestandî û wan çavdêrî û hêvîya piştgirtinê ji çînên „Ronakbîr“ didatin bixwestin. Ew perçê ji çîna Karkeran de, yê ku ew bi ser wê bîr û bawerîyê ve hatibûn bigihan, ku guhertinên siyasî bi tenê ve bi xwe ve nayêtin bibeskirin, bi divabûna guhertineke bingehîyî seranserî ve ji bona civakê de didatin bibangkirin. Vî perçê hanê di wê demê de xwe bi Komunist ve date binavkirin. Evaya bi celebek ve ji Komunistîyê ve dihate biderkevtin; lêbelê hêjî ew xav bû, zivir bû û bi tevayî ve zikmakî bû; lêbelê ew bi deqe bingehî ve hatibû bigihaştin û ew di nava çîniya Karker de weha hatibû bixurtkirin, ku wî dikarîbû Komunistîya Otopî li Firensa de Cabet û li Elmanya de Weitling bide biçêkirin.

Weha di sala 1847 de Sosyalistî bi tevgerê ve ji tevgerên Borcuwazîyê ve dihate biderkevtin û Komunistî bi tevgerê ve ji tevgerên çîna Karkeran ve dihate biderkevtin. Sosyalistî bi kêmanî ve li ser Kontinentê de di „Salonan bi qedir ve dihate biderkevtin“ û Komunistî bi carekê ve bi servajî wê ve dihate biderkevtin. Jiber ku em di pêşîya pêşî de di wê bîr û bawerîyê de bûn, ku „azadîkirina çîna Karker divê bi destên çîna karker bi xwe ve bête biderkevtin“. Weha tu gûman nema li ser kîjan navî de ji herdu navan de dihate biderkevtin, ku divê em wî bidin bihelbijartin. Belê hêjîbêtir ji wê çaxê de hêjî ji bona nava mejîyê me de mûyekî nehatîye bekevtin, ku em xwe ji wî navî ve bidin bidûrkin.

„Karkerên Cîhan tev biyekbin“, bes û bi tenê ve bi dengê çend Kesan ve dihate bibersivkirin. Gava ku me ev dengê hanê ji berî çilûdu salan de ji bona nava Cîhanê de li ber êvara şûreşa pêşîyî Parisê de date biavêtin, ya ku têde Pirolitarya bi daxwazên xweyî taybetî ve ji bona meydanê hate bidakevtin. Lêbelê di 29 meha rezbera (September, Eylûl, Ilûn) sala 1864

de piranîya Pirolitaryên welatên Ewropa Rojava hevdû dane bigirtin û Komela Karkerên Cîhanê dane bipêkanîn, ya ku bi pîrozî ve bawerîya wê dide biderxistin. Cihanî bi xwe ve bes tenê bi neh salan ve hate bijîyandin. Lêbelê wê hevalbendîya her û her di navbera Karkerên hemû welatan de date bipêkanîn. Hêjîbêtir bi xurtir ve ji her demê bêtir ve ji bona vê yekê ve wek îro bi şahid ve nayête biderkevtin. Belê îro di vê dema ku ez van dêrên hanê didim binivîsandin, Pirolitarya Ewropî û Emerîkî hêzên xweyî têkoşer dide bixuyanîkirin, ji yên ku ew di cara pêşî de di leşkerekî yekgirtî de di bin yek alê de ji bona gihandina nêzîktirîn armanca xwe dide birêxistin: Danîna roja kar normal -sade- bi heşt demjimaran ve û kirina wê bi Qanûn ve. Ev roja hanê ku Kongirê Cîhanî li Genf de di sala 1866 de date bigirtin, ev hate bidaxwazkirin. Herwehajî ji nuh ve ji Kongirê Karkeran de li Parisê de di sala 1889 de hate bixwestin, ji yê ku ew li wir de hate bigirtin. Dîtina vê rojê ji hemû Sermiyandaran û Xwedîyên Mulkên mezin re li hemû welatan de dide bixuyanîkirin, ku ew bêtir çavên xwe bidin bivekirin, ku îro Pirolitaryên hemû welatan bi rastî ve hevdû dane bigirtin.

Xwezî niha Marx hêjî li teniştê min de bihate biderkevtin û wî bi çavên xwe ve ev bida bidîtin.

London, di 2 Gulana 1890 de

Friêdrich Engels

.....

Pêşgotina Çapa Polinîyî sala 1892 de

Bi rastî ve, ji ber ku bi pêwîst ve dihate biderkevtin, ku careke din ji nû ve „Manîfêst“ bi Polonî ve bête biçapkirin. Ev rastîya hanê pir bîr û bawerîyan dide biderxistin.

Berî her tiştî bi cihê bîr vexistinê ve têtê biderkevtin, ku „Manîfêst“ di niha de tanî sînorekî bi pîvanekê ve ji bona pêşvexistina çêkirina mezin di Kontinenta mezinî Ewropa de têtê biderkevtin. Li gora wê pîvana hanê de, ku li welatekî de çêkirina giran xwe dide bifirehkirin, li wê gorê jî de di nava karkerên wî welatî de bi xwe ve daxwaza wan ji bona liberkevtinê de li ser cihê xwe de bi nala çîna Karker ve beramberî çînên Maldar têtê biberzkirin. Di nava wan de sosyalistî têtê bibelavkirin û daxwaz ji bona „Manîfêstê“ ve têtê bimezintirkirin. Weha nebes tenê berzbûna tevgera Karkeran; lêbelêjî pîvana pêşveçûna çêkirina giran li her welatekî de bi durustî ve bi pê jimara nuxsên zimanê wî welatî ji „Manîfêstê“ ve û di belavkirina wêna de dikare bête bipîvandin. Jibervêjî ve çapa Polinîyî niha bi nîşana pêşvekevtina çêkirina Polonî ve têtê biderkevtin. Ev pêşvekevtina hanê ji deh salan de bi berî çapa pêşî ve têtê biderkevtin, ya ku ew bi rastî jî ve hatîye bicîhatin û ya ku bi hîç corekî ve nikare lê bête bigûmankirin.

Polonya -Rusî, Polonya -Kongire bi mezintirîn melbenda çêkirinê ve di Imparatorîya Rusî de hatîye bikirin. Di deme çêkirina Rusîyî giran de li pir cihan de hatîye bibelavkirin, -perçak jê di Avgenda Filendî (Filenda) de, perçakî din di navê de (Mosko û Viladimir), perçê sisya li ber derya Reş û derya Azov de û yê din li derên din de têtê bibelawelakirin-. Çêkirina Polonî li cihê biçûk de hetanî sînorekî bi serhev ve hatîye bigivaştin û ji vê givaştinê ve başî û nebaşî pêre têtin biderkevtin. Çêkirvanên Rusî ji yê Berberên Polonya bi çakî ve bi vî karê hanê ve hatine bişiyarbûn, gava ku wan parastina gumrikî beramberî berberîya Polonya datin bixwestin; tevî ku

wan ji dil û can ji ve didatin bixwestin, ku ew Polonya bidin biruskirin. Zîyan -ji bona Çêkirvanên Polonî û ji bona dewleta Rusî de- di lezbûna firehbûna remanên sosyalistîyê de di nava Karkerên Polonî de û di berzbûna xwestinê de ji bona „Manîfêstê“ ve xwe didin bixuyanîkirin. Bi lezbûna pêşkevîna çêkirina polonî ve, ya ku ew bi bilindtir ve ji çêkirina Rusî ve têtê biderkevtin, ev ji aliyê xwe de ji bona jîndarî û zindîbûna gelê Polonî ve dide bixuyanîkirin û binîşankirin û ew bi girawekî nuh ve ji bona vejandina wîyî welatî ve têtê biderkevtin. Vejandina Polonîyeke bi serxwebûn û xurt ve ev ne bi karekî ve bes û bi tenê ve bi Polonya ve têtê bigirêdan; lêbelê ew bi me tevan ve têtê bigirêdan. Hevkarîyeke rast û durust ya Cîhanî di nava welatên Ewropî de bes û bi tenê ve dikare bête bicîhkirin, gava ku her miletek ji van miletan ve di nava mala xwe de bi carekê ve bi azad û serbest ve bête biderkevtin.

Şûreşa 1848 di bin ala Pirolitarya de, Xebatvanên Pirolitarya di dawî de bes û bi tenê ve ew bi karê li ser Borcuwazîyê ve hatin birabûn, wan di rêya sipartina temînîyên xwe de datin bicihanîn, ku Luis Boneparte û Bismark serxwebûna Italya, Elmanya û Meceristanê bidin bicihanîn. Polonya, ya ku wê ji sala 1792 de bêtir ji şûreşê re ji xebata wan hersêyan ve bi hev re date bixebatkirin, bi tenha xwe ve hate bihiştin, gava ku di sala 1863 de beramerî dehcaran bêtir ji hêzên Rusî de zora wê hate bibirin. Serxwebûna Polonya Xanedan nikarin wê bidin biparastin û neji ew wê dikarin bidin bivegerandin; Serxwebûna li cem Borcuwazîyê de bi kemanî ve di îro de jêre wekhev têtê biderkevtin. Belê serxwebûna Polonya bi divabûnekê vê ji bona bi hevkerîkirineke rêk û pêk ve di nava miletên Ewropî de têtê biderkevtin. Serxwebûna Polonya bes û bi tenê ve dikare di rêya xebata Pirolitarîya Polonîyî genc de bête bisitandin û ew di nava van destên hanê de dê bi çakî ve bête biparastin. Ji bona Karkerên hemû welatên Ewropîyî din serxwebûna Polonya weha ji wan re bi pêwist ve têtê

32 Manîfêsta Partîya Komunist

biderkevtin, mîna ku ew ji bona Karkerên Polonî bi xwe ve tête biderkevtin.

Lendon, di 10 reşmeha (fabruar) sala 1892 de.

Friedrich Engels

Pêşgotina Çapa Italîyî sala 1893 de

Ji bona Xwendevanên Italî re

Belavkirina “Manîfêsta Partîya Komunist” weha li hevdû de hatibû birasthatin, ku Merov dikare bide bigotin, ku ew bi rast û durustî ve di 18 avdara sala 1848 de, di wê roja vêkevtina şûreşê de li Milano û Berlinê de di rabûnaserxweyî herdu miletan de hatiye biderkevtin. Yek ji wan şûreşan de di nava Kotinenta Ewropî de û ya duwem di nava welatên derya Sipîyî Navînî de hatine bikirin. Ew di nava wan miletan de hatibûn bikirin, ji yên ku ew tanî wê çaxê hatibûn biperçeperçekirin û pêşkeveçûnên wanî hundurû hatibûn biqelskirin. Jibervêjî ve ew ji bona jêrdestên serdarîya Bêyanîyan ve hatibûn bikevtin. Di wê çaxê de Italya li jêr Padîşahîya Nemsawî de dihate biderkevtin. Hegerjî Elmanya xweser ne wetov dihate biderkevtin, lêbelêjî tanî radeyekî jî wê nala jêrdestîya Qeyserîyî hemû Rusan didate bihilgirtin. Kêrên Şûreşa 18 avdara sala 1848 de Italya û Elmanya ji vê bindestîyê ve datin biazadkirin. Heger ku ev herdu miletên mezin careke din bihatana ji bona sala 1848 tanî sala 1871 de bi vî rengî ve yanjî yê din ve bihatana bivegerandin û tanî radeyekî xwe carekê bidana biderxistin, weha ev hate biderkevtin, mîna ku Marx dabû bigotin, jiber ku wan kesan bi xwe ve, ji yên ku wan Şûreşa 1848 de dane bixistin, careke din bi bê dil û vîna xwe ve bi darê zorê dê ew bi Cihanîvanên temînîyên wê ve bihatana biderkevtin.

Ev Şureşa hanê li her der û cihî de bi durustkirina karê çîna Karker ve dihate biderkevtin û wê bergirtin didatin bidanîn û wê bi mîrxasî û merdî ve didate bidan. Bes û bi tenha xwe ve armancên Karkerên Parisê bi eşkere û diyar ve dihatin biderkevtin, gava ku wan Dewlet dane biruxandin. Wan li ber xwe de hilweşandina serdarîya Borcuwazî bi xwe ve dabûn bidanîn. Tevî ku ew di dijûnên bêçarekirin de di navbera çîna

xwe û çîna Borcuwazîyî heyî de bi şiyarbûn ve dihatin biderkevtin. Ne pêşkevtina welatîyî abûrî û ne jî pêşkevtina remana komên Karkerên Firensî ji bona karîna guhertina civakî de bi wê berzbûnê ve ew nehatibûn bigihandin. Jibervêyekê jî de di encamê dawî de mêweyên Şûreşê çîna Sermiyandaran ji xwe re dane biçînîn. Di dewletên din de li Italya, Elmanya û Nemsî de Karkeran bi rastî ve bes û bi tenha ve ji bona anîna Bourcuwazîyê de li ser serdarîyê de didatin bixebatkin. Lêbelê li tu welatekî de nikare serdarîya Bourcuwazîyê bi bêyî serxwebûna welatî ve bête bikirin. Şûreşa sala 1848 de bi xwe re anîna yekitî û serxwebûna wan miletan date bipêwistkirin, ji yên ku ew tanî wê çaxê de ji yekitî û serxwebûna xwe ve bi bê behr ve dihatin biderkevtin. Italya, Elmanya, Meceristan û Polonya jî di dû wan de bi demê re dê bêtin bihatin.

Heger wehajî Şûreşa 1848 bi şûreke sosyalistî ve nedihate biderkevtin, lêbelê wêna jê re rê didate bitext û bidursutkirin û wê jê re bingeh didate biamadekirin. Bi wê palpêdana, ya ku dewletên Borcuwazî li hemû welatan de bi çêkirina mezin ve pal pê datin bidan, di nava van çilûpênc salên dawî de wehajî Piroletariyêke pir civandî û xurt jî hate biafirandin û weha ew Kolandvanên Gorên xwe didin bidurustkirin, nala ku „Manîfêst dide bigotin. Bi bê vegerandina yekitî û serxwebûna her miletekî ve ne yekitîya Cihanî û ne jî yekitîya Karkeran dikare bête bipeyda kirin û ne jî hevkarîyêke bi aşîtî û şiyarî ve di navbera miletan de ji bona gihandina armancên wanî bi hev re bête bipêkhatin. Merov bes bi ber çavên xwe ve bide bianîn, heger ku karkerên Italî, Mecerî, Elmanî, Polonî û Rusî bi hev re bi karekî Cîhanî ve di rewş û nîrên siyasî de ji berî sala 1848 de bihata birabûn!

Bi vî hawayê hanê ve Şûreşa sala 1848 de bi valabûn û xurayî ve nehate biçûyîn. Ev çilûpênc salên, yên ku ew ji şûreşê ve hatine bidûrkevtin, ew bi bê şop ve nehatine biderbasbûn. Mêwe ber bi sitewandinê ve têtin bihatin. Hêvîya min weha tete biderkevtin, ku belavkirina vê

wergerandina Italî dê bi mizgîneke xweş ve ji biserkevtina Pirolitarîya Italî de bête biderkevtin. Herwehajî dê bi nala belavkirina wêyî kokî bi mizgîn ve ji bona Şûreşa Cîhanê re bête biderkevtin.

„Manîfêst“ bi rola Şûreşvanîya pêrabûna Sermiyandarîyê di dema derbasbûyî de bi carekê ve pê têtê birûniştin. Miletê pêşîyî Sermiyandar bi milletê Italî bi xwe ve têtê biderkevtin. Bi dawîkirina Sedsalên Navînîyî Derebegîyê ve bi derkevtina dema Sermiyandarîyî nuh ve bi bejneke gewreyî mezinê şîşman ve têtê biderkevtin. Ev Şîşmanê hanê bi wêneyê Danté yî Italî ve têtê biderkevtin, yê ku ew bi xwe bi Şairê dawîya Sedsalên Navînê ve û bi Şairê pêşîyî di destpêkirina dema nuh de bi xwe ve têtê biderkevtin. Îro her wek di sala 1300 de çaxekî nuhî mêtjûyî têtê bibûyîn. Gelo dê Italya Danté yekî nuh ji bona me bide bixelatkirin, yê ku dê ew demjimara zayîna dema nuhî Pirolitarya bide bibangkirin?

Lendon, di yekê Reşmeha (Fabruar) sala 1893 de

Friedrich Engels

Manîfêsta Partîya Komunist

Reşek li Ewropa de -Reşkê Komunistîyê- tête bigerandin. Hemû hêzên Ewropayî kevin xwe bi bendke perestî ve bi dijî vî Reşkê hanê ve ji Papa û Qeyser, Meternîx û Goyzot, Radikalên Firensî û Polîsê Elmanî de dane bikirin. Ma her partîyeke opozisyon navê Komunistîyê ji bal Dujminên xwe de li wan de hatîye bikirin, ji yên ku hevsarê desthilatîye dewletê di nava destên wan de tête bidîtin? Ma nejî li her derê jî de partîyên opozisyon nav bi dû perçeyên opozisyon ji wan bêtir bi pêşverûtir ve yanjî bi Dujminên xweyî Paşverû ve navê Komunistîyê didin bixistin?

Du tişt ji vê rastîya hanê ve têtin biderkevtin:

Yekem: Hemû hêzên Ewropa Komunistîyê bi hêzekê ve didin binaskirin,

Duwm: Dem hatîye bisitewandin, ku Komunist bîr û baerîyên xwe, armancên xwe û rêyên xwe beramberî tevaya Cîhanê bidin bixuyanîkirin û ji dêlva evsanên Reşikê Komunistîyê Manîfêsta Partîyê bi beramberî wî ve bidin biderxistin.

Jibervê yeka hanê ve Komunistên miletên cudan xwe li Lendon de dane bicivandin û wan ev Manîfêsta hanê dane bidanîn, ya ku ew dê bi zimanê Ingilîzî, Firensî, Elmanî, Italî, Filêmî û Denîmarkî bête biçapkirin.

I

Borcuwazî û Piroltariyat¹¹

Mêjûwya hemû civakên¹² tanî niha bi xwe ve bi mêjûwa xebata çînîyan ve têtê biderkevtin. Kole, Xanedan û Gede, Hoste û Şagirt, bi kurtî ve Zorker û Zorkêş beramberî hev hatine birawestandin û her û her bi dijî hev ve ew xebatê li dû hevdû de geh bi dizî ve û gehjî bi eşkere ve didin bikirin, xebata ku her car bi guhertineke şureşavanî ve ji tevaya civakê

¹¹ Di bin Borcuwazîyê de çîna Sermiyandarên niha têtê biliberkevtin, ji yên ku ew bi Xwedîyên Çarên Berkirinên civakî ve têtin biderkevtin û ji yên ku ew ji karê bi kirê ve kelk ji xwe re didin biwergirtin. Di bin Pirolitarya de çîna Karkerên bi kirêyî niha ve têtê biliberkevtin, ya ku ew bi Xwedîyê hiç Çareyeke Berkirinê ve nayête biderkevtin û ew têtin bineçarkirin, ku ew hêza karên xwe bidin bifiroştin, da ku ew pê bikaribin bêtin bijîyandin. (Rûnkirina Engels li ser çapa Ingilîzîyî sala 1888 de).

¹² Yanî bi rast û durust ve mêjûwa ku ew hatîye binivîsandin. Di sala 1847 de dîroka sustêma civakî ya berî her dîroka nivîsandî, yanî pêla berî dîroka nivîsandî, ew bi xwe ve bigir bi nediyarî ve têtê biderkevtin. Di pişt re Xathausen li Rusya de Xwedîbûna Tevayî ji erd re date bidozandin. Maurer date biderxistin, ku ev Xwedîbûna Tevayî bingehe civakî dide biderxistin, ji yên ku hemû Êlên Germanî di pêşveçûna xweyî dîrokê de jê dane bidestpêkirin û hin bi hin ve hatîye bidozandin, ku Xwedîbûna bi hev re ya gundan bi Xwedîbûna tevayî ji erd re ew bi awayekî kevnarîyî civakî ve ji Hindistanê tanî Irlenda ve têtê biderkevtin. Piştî ku bi rêxistina hundurûyî vê civaka komunistîyî berhov ve di tîpê xweyî taybetî de hate bieşkerekirin û piştî dozandina Morgan, ya ku wê date bixuyanîkirin, ku serûştîya rastî ji bona mala berhovîyî pêşî û cihê wêyî pêşî di Êlê de têtê biderkevtin. Bi jihevexistina vê Xwedîbûna kevnarîyî tevayî perçebûna civakê ji bona çînên di serhev re date bidestpêkirin û di dawî jî de ew bi yên dijî hevdû ve hatin bikirin. Min xwest, ku ez ji bona dû çûna vê jihevexistina hanê de di „Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats“, çapa 2, Stuttgart 1886, (Koka Kevnarîyî Malê, Xwedîbûna Taybetî û ya Dewletê) de bidim bixuyanîkirin. (Runkirina Engels di çapa Ingilîzîyî sala 1888 de).

re yanjî bi windabûna bi hev re ji van çînîyan dihate bidawîkirin, ji yên ku wan bi hev re didatin bixebatkirtin.

Di pêlên dîrokîyê çûyî de bi pîrbûn ve em li her der û cih de didin bidîtin, ku civak bi rêxistî ve di rêxistineke li dû hevdû de û di rewşên civakîyê parvekirîyê bi qatên cudayî ve di ser hev re têtê biderkevtin. Di Roma kevin de me Xanedan, Şervan, Derebege, Pilibiyêr û Kole; di Sedsalên Navînî de Derebegên Mezin, Derebegên Biçûk, Hoste, Berdest didatin bidîtin û herwehaji bi pîrbûn ve ji her yekê ji van çînîyan jî ve careke dîn dakevtinên bi taybetî ve dihatin biderkevtin.

Civaka Borcuwazîyê nuh, ya ku ew ji windabûna civaka Derbegîyê ve hate biserkevtin, dijbûnên çînîtî nedate bihilanîn. Wêna bes tenê çînên nuh, mercên nuhî bindestîyê, corê nuhî xebatê li dewsa yên kevin de date bidanîn.

Civaka Borcuwazîya nuh, ya ku ew ji windabûna civaka Derbegîyê ve hatiye biserkevtin, dijbûnên çînîtî nedane bihilanîn. Wê bes tenê çînên nuh, mercên nuhî bindestîyê, corê nuhî xebatê li dewsa yên kevin de date bidanîn.

Dema me, dema Borcuwazî xwe dide bixuyanîkirin, ku wê dijbûnên çînan dayite bisadekirin. Tevaya civakê her û her bêtir xwe di du bendên mezinî dijmin de, di du çînên gewreyî rû li rû de rawestyadî de: di Borcuwazîyê û Pirolitarya de dide biperçekirin.

Ji Bindestên sedsalên navînî de pêşîyên Bajarvanên bajarvan hatin biderkevtin; ji van bajarvanên hanê ve Serbestê pêşîyên Borcuwazîyê hatin bipêşkevtin.

Dîtina (Kivşbûna) Emerîka, rêya deryayî li dora Efrîqa de ji bona Borcuwazîya nûhatî re berekî nuh date bivekirin. Bazara Rojhilatî Hindistanê û Çînê, avakirina Emerîka, bazirganî ligel dewsên dagîrkirî de, pirkirina çarên bihevguhertinê û pîrbûna mal bi tevayaî ve palpêdan bi bazirganîyê, gemîkirinê, çêkirinê geşbûneke weha ve ji bona wan date bidan, ya ku ew hêjî nedabû bidîtin û pêrejî lezbûneke ji bona pêşvebirina perçeyên şûreşî de di civaka

Derebegîyê de date bikirin, ya ku bi herifandina xwe ve date bidestpêkirin.

Şêweyê heta nihayî çêkirina Derebegîyê yanjî Hosteyitîyê nema bêtir dikarîbû daxwazên bêtirbûna bazarên uh bide bicihanîn. Sustêma Manîfaktor dewsa wê date bigirtin. Hostên Kargeh ji dewsên xwe de ji aliyên Çîna nîvîyî çêkirinê de dehatin bidehfindin; parvekirina kar di nava hevkarîyên cudan de ji ber parvekirina kar di nava her yekwekê de ji kargehê de bi xwe ve hate biwindakirin.

Lêbelê her û her bazar mezin dibûn, her û her daxwaz berztir dibûn. Wehajî Manîfaktor nema dikarîbû di ber de bihata bigihandin. Weha hilm û mekînan çêkirin û berkirin dane bişûreşkirin.

Li şûna manîfaktor de çêkirina mezin û nuh hate bihatin, li dewsa Çîna Nîvîyî çêkirinê de Miylyonêrê çêkirinê, Serokên tevaya leşkerên çêkirinê, Borcuwazîya nuh hatin biderkevtin. Çêkirina gewre bazirganîya cîhanî date bipêkanîn, ya ku wê dîtina Emerîka date biamadekirin.

Bazara cîhanê pêşveçûneke deha mezin bi bazarganîyê, deryagerînê û bi pêwendîyên bejayê ve date bidan. Vê jî careke din bi firehkirina çêkirinê ve date bikêrkirin û bi wê pîvanê jî ve ya ku çêkirin, bazirganî, deryagerîn, şivên hesinî xwe pê didatin bifirehkirin, bi wê pîvanê jî ve Borcuwazîyê xwe bi pêş ve didate bixistin û wan sermiyanên xwe didatin bibêtirkirin û wan ji ber xwe hemû mayînên çînîyên sedsalên navînî de didatin bialîkirin.

Weha em dibînin, bê çawan Borcuwazîya nuh bi xwe ve bi berê berkirineke rêyeke dirêj ve ji pêşveçûnê ve û bi xelegekê ve di veguhertinên şûreşî de di şêweyê berkirinê de û bi hevguhertinê ve tete biderkevtin.

Her yek ji qonaxên pêşveçûna Birorcuwazîyê bi pêşveçûneke siyasî ve li gora wê de tete bigirêdan¹³. Destyekî

¹³ Di çapa Ingilizîyî sala 1888 de, ya ku Engels ew çavdêrî dikir, piştî „pêşveçûnê“: „ya vê çînê“ pê hate bivekirin. Belavker

Zorlêker li bin serdarîya Derebegîyê de xwe date biçekkirin û di Komunê¹⁴ de bi xwe ve bi xwedîyê desthilatîyê ve hatin bikirin. Li vir Komareke Bajarîyî ser bi xwe ve û li wir de desteyekî sisyan di nava Şahîtîyê de ji Pêşdanvanên ji bona Şah ve, di pişt re di dema manîfaktur de ew bi hemberê dijî Xanedanên Parêzvan ve, ji bona şahîtîya Yekitî û bingehê Şahîtîya mezinî bi serê xwe ve hatin bikirin. Di dawîya dawî de ji dema pêkanîna çêkirina mezin û bazara çîhanê wê dewleta helbijartîyî nuh ji bona nava destên xwe ve date bixistin, wê hemû desthilatîyên siyasî ji bona nava destên xwe ve dane bixistin, ya ku wê bi hev re kar û barên tevaya çîna Borcuwazî didate birêvebirin.

Borcuwazîyê di mêjûwê de roleke bilindî şureşî dayite bilîstin.

Borcuwazî, li ku de ew ji bona ser serdarîyê hatîye bihatin, hemû pêwendîyên Derebegîyê, Patriyarkîyê dane bitarûmarkirin. Wan pêwendîyên Derebegîyê, ji yên ku wan Merov bi Mezinê wî ve didatin bigirêdan, bi bê dilovanî ve dane bitarûmarkirin û wan hiç pêwendîyên din di nava Merova û Merova de ji xeynî kara tazî û ji xeynî bêdilovanîya „Peredan“ dane bihiştin. Wê dîtinên perestîyên xeyalî, mêrxasîya Şervanan, dilnermîya Bajarvanên Biçûk di aveke sarî hisabkirî xweparastî de date bifetisandin. Wê serbilindiya Merov bi buhayê guhertinê ve date buguhertin û wê li dewsa

¹⁴ „Komun“ weha li Firensa de bajarên nuh pêkhatî dihatin binavkirin, belê berî ku ew xwe ji navlepbên Rêberan, Xwedîyên xweyî Derebegan bidin biderxistin û bi rêvebirina cihî û mafeyê xweyî siyasî nala „Desteyê Sisyan“ bidin biwergirtin. Bi tevayî ve em li vir de dikarin bêjin: di barê pêşkevîna Borcuwazîyî aburî de Ingilistan bi nimûne ve tete biderkevtin û di warê pêşkevîna siyasî de Firensa bi nimûne ve tete biderkevtin. (Rûnkirina Engels di çapa 1888 de).

Komun, weha Neşînavanên bajarên Italî û Firensî li civata bajarên xwe de ev navê hanê didatin bikirin, piştî ku wan mafeyên xweyî ser bi xwe pêşî ve ji Derbegên Mîrzayên xwe didat bisitandin yanî bikirin. (Rûnkirina Engels di çapa Elmanîyî sala 1890 de).

wan serpehatîyên bêjimar, ji yên ku ew hatibûn bi wergirtin, bes bêbextîya bazirganîyê date bidanîn. Bi kurtî ve xebatxwarina veşartî, ya ku ew di nava xeyalên Olî û siyasî de dihate bidîtin, li dewsa wê de wan xebatxwarina vekirî, bêşermedarî xweser û bê dilovanî dane bidanîn.

Borcuwazîyê tevaya wan kar û barên, ji yên ku ew heta niha dihatin bikirin û ew bi serbilindî û perestî ve dihatin bidîtin, ji xuyanîya perestîya wan datin bitazîkirin. Wan Doktor, Dadperest, Qeşe, Şair û Zanistvan ji bona rêza Kirêkaran ji bona xwe ve dane bixistin.

Borcuwazîyê perda xweştîya pêwendîyên di nava malê de ji hev dane bitarûmarkirin û bes tenê wê ew li ser dan û sitendina pêwendîyên peran date bidanîn.

Borcuwazîyê date bixuyanîkirin, bê kanî çawan tembelî û qelpbûn di sedsalên navînî de, ya ku ew bi pêşedana dirî laş ve dihate biderkevtin, kevneperest pê dihatin bicîmayîn. Wêna di cara pêşî de date bixuyanîkirin, bê ka hêz û hinera Merovan çî dikarin bidin bikirin. Wêna bi tevayî ve kirinên mezintir ji Pêramîdên Misrî, ji Kehrîzên avên Romê, ji Avanîyên Kenîsên Gotî de dane bikirin. Wêna hêrîşên din bi tevayî ve ne wek nala koçkirinên netewan û şerên Xacperestan dane bikirin.

Borcuwazî nikare bête bijîyandin, bêyî ku ew li dû hevdû de şûreşkirina destikên berkirinê, pêwendîyên berkirinê û pêrejî tevaya pêwendîyên civakê jî nede biguhertin. Neguhertina histina şeweyê kevnî berkirinê bi xwe ve bi mercê pêşî ve ji bona mayîna hemû çînên berkirinêyî berê ve dihate biderkevtin. Li dû hevdû de şûreşkirina berê berkirinê de, bêjihevbirîn hejandina tevaya pêwendîyên civakî, tirs û tevgera mayînî dema Borcuwazîyê ji yên berî wê de didin bicudakirin û bixuyanîkirin. Hemû pêwendîyên hişk û kevin bi bîr û bawerîyên xweyî kevnî pîroz re ji hev dihatin bivekirin. Hemûyên nuh hatibûn bipêkhatin, ew dihatin bikevinkirin, berî ku ew bikaribin cihên xwe bidin bigirtin. Hemûyên heyî û rawestya dihatin bikeldûmankirin, hemû

perestî ji perestîya xwe ve dihatin bibêperestîkirin û Merov di dawî dawî de dihatin bineçarkirin, ku ew sêweyê jîna xwe, pêwendîyên di nava xwe de bi çavên hişmendî ve lê bidin binêrîn.

Daxwaz ji bona her û her firehkirina firohtina berkirina xwe ve Borcuwazîyê xwe bi her quçikekê ji quçîkên cîhanê ve didate bigihandin. Li her der û cuh de divabû ew xwe bide bihêlinkirin. Li her derê de ew dan û sitendîne didin bicihanîn.

Borcuwazîyê di rêya çewisandina bazara cîhanê de berkirina û kirîna hemû welatan bi kosmopolîtî ve date bikirin. Wêna tevî mezinbûna liberketîna Kevneperestan xakê neştîmanîyê ji bin lingên çêkirinê date biderxistin. Çêkirinên kevnaî welatî têtin biwêrankirin û roj bi roj ve bi bêtir ve ew têtin biwêrankirin. Ew di rêya çêkirina nuh de têtin biquçîkirin, ji yê ku anîna wan bi pîrsa man û nemanê ve ji bona hemû miletên bajarî ve tete biderkevtin, ew çêkirinan nema bes tenê tiştên xavî welatî didin biçêkirin, lêbelê ew tiştên xavî dûrtirîn quçîk li cîhanê de didin biçêkirin û malên wan nema bes tenê li welêt de têtin bifirotin, lêbelê ew li tevaya perçeyên cîhanê de bi hev re têtin bifirotin.

Li dewsa daxwazên kevin, ji yê ku ew bi çêkirinên welatî ve dihatin birazîkirin, daxwazên nuh têtin biderkevtin, ji yê ku ji bona razîbûna wan ve berkirinên dûrtirîn welat û menaxên cuda têtin bipêwistkirin. Li dewsa cihê navxweyî kevin û bi xwe ve têrbûna xweyî welatî di nava miletan de pêwendîyên tevayî têtin bipêkhatin û hemû milete bêtir ji her car bi hev re di hemû bazaran de têtin bigirêdan. Wek ku di berkirina metiryalî de tete bikirin, wehajî bi berkirina bîr û bawerîyê jî de tete bikirin. Vejandina bîr û bawerîyên welatên cuda bi malê tavayî ve têtin bikirin. Welatê bi tenha xwe ve û sînorkirina wî her û her dê bête biderkevtin, ku ew nikare bête bikirin. Ji pir wêjeyên welatan dê wêjeya cîhanê bête bipêkhatin.

Borcuwazî di rêya bilezkirina başkirina alatên berkirinê de di rêya mezinkirin û hêsankirina pêwendîyên gihandina hev

de dê tevaya gelan ji bona nava bajartîyê ve û herwehaji hovtirîn millet jî bide birakişandin. Arzankirina buhayê malên wan ew bi topên giran ve tete biderkevtin, ji yê ku pê tevaya diwarên Çînê ji binî de tete bitopkirin, ji yên ku ew pê bêtirîn û bi kintirîn Hovan ve beramberî Biyanîyan li wan de ji bona berdestbûnê de dide bizorkirin.

Ew li hemû miltan de dide bizorkirin, ku ew şeweyê berkirina Borcuwazî ji xwe re bidin biwergirtin, heger ku ew nevên bêtin biwindakirin. Ew li ser wan de dide bizorkirin, ya ku jê re bajartî tete bigotin, ku ew li nik xwe de bi xwe ve bidin bicihanîn; ango ku ew bi Borcuwazî ve bêtin bikirin, Bi gotineke din ve divê ew cîhanekê li gora wêneyê xwe de bidin bivejandin.

Borcuwazîyê gundîti ji bona bin serdarîya bajêr ve date bixistin. Wê bajarên mezin datin biafirandin. Jimara xelkên bajaran beramberî Gundîyan bi awakî gewre ve date biberkirin û weha perçakî gewre ji Gundîyan ji bin bêvacîya gundîtiyê date biderxistin. Wek ku wê gund bi bajêr ve datin bigirêdan, wehaji wê welatên hovber û yên nivhovber bi yên bajartîyê ve dane bigirêdan. Wê xelkên gundan bi xelkên Borcuwazîyê ve û Rojhilat bi Rojava ve date bigirêdan.

Borcuwazîyê bêtir û bêtir perçebûna destikên berkirinê, xwedîbûnê û xelkê date bihilanîn. Ew xelkê li hevdû de dide bikomkirin, destikên berkirinê dide bicivandin û xwedîbûnê di destên kesên kêr de dide biserhevdûkirin. Encamên vê divabûna guhertinên hanê pêkahtina civandina siyasî hate bikirin. Heremên serbixwe ve bes û bi tenha ve pêwendîyên yekitiyê di cudabûnên karan, qanûnan, serdarîyan û gumrigê de didatin bipêkhatin. Ew bi hev re di yek netewî de, di yek dewletê de, di yek qanûnê de, di yek kara milî de û çînî de û di yek sînorê gumrikî de hatibûn bigivaştin.

Borcuwazî di kêmtirîn ji sedsalê serdarîya xweyî çînîti de hêzên berkirinê datin bivejandin û biafirandin, ku ew weha deha mezin û gewre ji yên tevaya nifşên berî xwe ve bi hev re mezin tir dihatin biderkevtin. Zalkirina hêzên serûştî, bi

karanîna mekînan ve û xistina Kimya di çêkirinê û çandinyê de, meşandina gemîyên keldûmanê, şivên hesinî, têlgrafên eliktirîkî, şûvkirina tevaya perçên cîhanê, çêkirina çeman ji bona gemîkirinê, peydabûna xelkê, mîna ku ew ji erdê dihatin biderkevtin, kîjan sedsalê pêşî date bidîtin, ku weha hêzên berkirinêyî gewre di dawa karê civakî de têtin biveşartin.

Me weha date bidîtin, ku destikên berkirinê û destikên çûn û hatinê, ji yên ku li ser bingehên wan de Borcuwazîyê xwe dabû bidurustkirin, ew di civaka Derebegiyê de hatibûn biçêkirin.

Piştî gihandina pileyekî di pêşveçûna berkirinê û çûn û hatinê de nema mercên, ji yên ku civaka Derbegîyî di nava wan de didate biberkirin û bihevguhertin, li gora pêwendîyên wê ve dihatin biderkevtin. Nema sustêma çandinîyê û çêkirina Derebegîyê li gora pêwendîyên wê de dihatin biderkevtin. Bi kurtî ve pêwendîyên Xwedîbûna Derbegîyê êtir nema dikarîbûn bêtir xwe li ber pêşveçûna hêzên berkirinê de bidin bigirtin. Wan ber li ber berkirinê de didatin bigirtin, ji dêlva ku ew wê bidin bipêşvexistin. Wê xwe dabû biguhestin û ew bi bend û zincîrên xurt ve hatibû bikirin. Ew divabû bêti bişikenandin û ew jî hate bişikenandin. Li cihê wê de berberîya azad, pêrejî sustêmeke civakî û siyasî jî li gora wê de ligel serdarîya abûrî û siyasîyî çînîya Borcuwazî de hate biderkevtin.

Li ber çavên me de tevgereke weha tête biderbaskirin. Pêwendîyên berkirinê û pêwendîyên bihevguhertinên Borcuwazî, pêwendîyên xwedîbûna Borcuwazî, Civaka Borcuwazîyî nuh hatinê biderkevtin, yên ku wan weha destikên berkirinê û yên bihevguhertinêyî mezin bi hêz û hiner ve dane bidurustkirin, ku wek nala Canbazekî lê hatîye bikirin, yê ku wî hêzên bi zimanê xwe dane biberdan, nema ew dikare serdarîya wan bide bikirin, ji yên ku wan serdarîya wan didatin bikirin. Ji dehan sal de dîroka çêkirinê û bazirganîyê bes tenê bi dîroka liberrabûna hêzên berkirinêyî nuh ve bi dijî pêwendîyên berkirinên nuh ve, bi dijî

pêwendîyîyên xwedîbûnêyî nuh ve têtê biderkevtin, ji yên ku hebûna Borcuwazîyê û serdarîya wêna li ser de têtin birabûn. Bi tenha ve têtê bitêrkirin, ku tengayên bazirganîyê bêtin binavkirin, ji yên ku ew dem bi dem ve têtin bivegerandin û ew her û her bi tirstir ve hebûna tevaya Borcuwazîyê ber bi man û nemanê ve didin bixistin. Di tengayên bazirganîyê de nebes tenê perçakî mezin ji berkirinên durustkirî ve têtin biwêrankirin; lêbelêjî perçeyekî mezin ji hêzên berkirinêyî heyî ve didin biwêrankirin. Di dema tengayê de halek ji bona nava civakê ve têtê bikevtin, ya ku ew ji hemû demên berê re bi bê aqilî ve têtê bixuyanîkirin, ya ku ew bi hala tevayî ve têtê biderkevtin, ya ku ew bi hala pîrbûna berkirinê ve têtê biderkevtin.

Civak xwe ji nişkê ve di zîneteke hovîtî de dide bidîtin. Ew ber bi paş ve têtê biavêtin. Birçîbûn û cengeke wêranîyî tevayî têtê bidîtin, ku tevaya qût û xwarinê ji ser civakê de têtê bibirin. Çêkirin û bazirganî têtin bixuyanîkirin, ku ew hatine biwêrankirin. Çima? Jiber ku bi pîrbûn ve bajartî, bi pîrbûn ve qut, bi pîrbûn ve çêkirin û bi pîrbûn ve bazirganî li ber destên civakê de têtin bidîtin. Hêzên berkirinê, yên ku ew di bin destên civakê de têtin bidîtin, nema bêtir xizmeta pêşvebirina bajartîya Borcuwazîyê û pêwendîyên xwedîtiya Borcuwazîyê didin bikin; belkî bi bêçewane ve ew pir bi gewrebûn ve ji bona van pêwendîyan ve têtin biderkevtin, ew dê bi kelem ve di rêya pêşveçûna wan de bêtin biderkevtin. Dema ku ew van keleman ji ber xwe ve bidin bihilanîn, ew tevaya civaka Borcuwazîyê didin bitevlihevexistin, ew hebûna xwedîbûna Borcuwazîyê di bin tirsê de didin bixistin. Pêwendîyên Borcuwazîyê pir hatine bitengbûn û ew nema dikarin ew dewlemendbûna wan dayîte bipêkanîn, ew wê bi xwe ve bidin biparastin. Bi çi ve Borcuwazî zora tengayê dide bibirin? Ew li alîyekî de di rêya bi zorê ve wêrankirina hinekî ji hêzên berkirinê de û ji alîyê din de jî bi vekirina bazarên nuh ve û bi bêtir ve çewisandina bazarên kevin zora tengayê didin bibirin. Bi çi rêye ve? Di rêya ku ew awayê tengayên tevayî didin

bixurtkirin û biamadekirin û çarekirina zalbûna wan ew didin bikêmkirin.

Çekên ku Borcuwazîyê pê Derbege didatin bişikenandin, niha ew bi xwe ve bi dijî Borcuwazîyê ve hatine bivegerandin. Lêbelê Borcuwazî nebes tenê çekan didin bidurustkirin, ji yên ku ew ji wan re mirinê didin bianîn, wêna jî ew Kesane dane bidurustkirin, ji yên ku ew wan çekan -Karkerên nuh Pirolitarya- bidin bikaranîn.

Bi xwe jî ve bi wê pîvana ku Borcuwazî yanjî sermiyan tête bipêşkevtin, bi wê pîvanê jî ve Pirolitarya jî xwe dide bipêşvexistin. Çîna karkerê nuh bes tenê weha bi dirêjî ve tête bijîyandin, di dema ku ew ji xwe re kar dide bidîtin, di dema ku ew kara sermiyan pê dide bibêtirkirin. Ev karkerên hanê ew xwe yeka yekan bi naçarî ve didin bidîtin, ku ew xwe bidin bifiroştin. Bi xwe jî ve ew bi mal ve bi nala her malekî dinî bazirganîyê ve têtin biderkevtin û jiber vê yekê jî ve ew ber bi hemû qulopazîyên berberîyê û hemû hejandinên bazarê ve têtin bikevtin.

Karê Pirolitarya bi firehkirina mekînan û parvekirina kar ve hemû biçmên xwe û pêrejî hemû tîbûn ji bona Karkeran date biwindakirin. Ew bi perçakî zêde ji mekîne ve tête biderkevtin. Ji wî bes tenê hêsantirîn, herwekhev, bi siviktirîn fêrbûn ve kar jê tête bixwestin. Xercîyên, ji yên ku ew ji bona karker ve têtin bixerckirin, ew têtin bisînorkirin; jiber vê yekê jî ve ew bes bi tenha ve ji boma têra qûtê wî û mana reha wî didin bikirin.

Buhayê malekî wehajî kar ew jî wek nala xercîyên berkirinê tête bipêkhatin. Li gora berzbûna dilqurufandinê ji kar de wehajî kêrê tête bikêmkirin. Hêjîbêtir li gora pîvanê de bê çawan karê mekînan û parvekirina kar tête bibêtirkirin, li gora vê pîvanê jî de gewrebûna kar, çi di pîrbûna Seetên kar de, çi di rêya pîrkirina berê kar de di demeke sînorkirî de, yanjî di rêya bi lezkirina mekînan ve hd. tête biderkevtin.

Çêkirina nuh kargeha biçûkî Hosteyê Patreyarkî bi kargeha -Karxana- mezinî Semiyandar ve pê dide biguhertin. Komên

Karkeran di fabrîkê de bi hev ve têtin bigivaştin û ew nala leşkerekî bi rêk û pêk ve didin bixebatkirin. Ew bi leşkerekî bindestên çêkirinê ve li jêr çavdêrîya zincîreke mezinî hêrarîş de ji Efserên biçûk û mezin de têtin biderkevtin. Karker ne bes tenê bi Bendeyê Çîna Borcuwazî ve têtê biderkevtin; lêbelê jî ew bi Bendeyê Dewleta Borcuwazî ve têtê biderkevtin. Ew her roj û her demjimar jî ji bal mekînê ve û herwehaji ew ji bal Çavdêr de û bi taybetî ve ji bal Borcuwazîyên, ji yên ku ew bi tenha xwe bi Xwedîyê Karxanê ve têtin biderkevtin, têtê bikolekirin.

Ew sitemkarîya hanê deha bi bêtir ve bi pistir ve, bi bêmirêstir ve, bi diwartir ve têtê biderkevtin, çiqasî ew bi eşkeretir ve bidestketinê nala armanca xweyî dawî bide bidiyarkirin.

Çiqasî şarezayê û hêza bikaranîn li kar de têtê bikêmkirin; yanjî her bêtir kargehên nuh xwe bi pêş ve didin bixistin, weha deha bêtir karê Pîrekan û Zarokan dewsa karê Zilaman dide bigirtin. Nêr, Mêbûn û cudabûna Temen nema bêtir cihê wanî civakî ji bona çîna Karker têtê bimayîn. Bes û bi tenha xwe ve firaxên -destikên- Kar têtin bimayîn, ji yên ku ew li gora Temen, Nêr û Mêbûnê de xercbûnên cuda didin bipêkanîn.

Di dema çewisandina Karker de ji bal Xwedîyê Kargehê de hate bidawîkirin, ku Kirêkar kirya karê xwe ji xwe re date biwergirtin, wêçaxê perçeyên dinî Borcuwazîyê ji Xwedîyê xanî, Dukandar, Cihêgirawkirinê û yên tir wî didin bitalankirin.

Komên Nîvîyî biçûkî yên heta niha, ango Kargehvanên biçûk, Bazirgan, Kirêvan, Destkar û Cotkar, ev çînen hanê tevde têtin bidakevtin û ew bi Pirolitarya ve têtin bikirin. Hinek di rêya, ku sermiyanên wanî biçûk ji bona kargehên gewre nayêtin bitêrkirin û ew nikarin qayiş û berberîyê bi sermiyanên mizîn re bidin bikişandin, têtin bikevtin, hinekî din têtin bikevtin, ji ber ku şarezatîya wan bi şeweyê nuhî

çêkirinê re tête bibêqîmetkirin. Weha Pirolitar xwe ji hemû çînên xelkê ve dide biserhevdûkirin.

Pirolitarya di koçên cudayên pêşveçûnê de tête biderbaskirin. Xebata wêna bi dijî Borcuwazîyê ve bi bûyîna wêna re dide bidestpêkirin. Di pêşî de teka teka Karker didin bixebatkirin. Di pişt re Karkerên Kargehê, di piştî vêna de Karkerên Şaxekî ji Karkeran de li cihekî de bi dijî Borcuwazîya teka teka ve didin bixebatkirin, ji yên ku ew wan xweser didin biçewisandin. Ew hêrîşên xw ne bes tenê bi dijî pêwendîyên berkirian Borcuwazî ve didin bikirin, ew hêrîşên xwe ji bona ser aletên berkirinê ve bi xwe jî ve didin bibirin, ew malên derve didin biwêrankirin, ji yên ku ew qayîş û berberîya wan didin bikirin, ew mekînan didin bişikendan û bi febrîkan ve agir pê didin bixistin. Ew didin bihewildan, ku ew careke din cihê Karkerê Sedsalên Navîyî çûyî ji xwe re bidin bivegerandin.

Di vê koçê de Karker li ser tevaya welêt de hatine bibelavkirin û ew di rêya berberîyê de bi komeke ji hev bela wela ve tête biderkevtin. Civandina komên Karkeran hêjî ne bi encamê yekgirtina wan ve tête boderkevtin, lêbelê ew di encamê yekîtiya Borcuwazîyê de tête biderkevtin, ya ku ew ji bona gihandina armanên sîyasî ve divê tevaya Pirolitarya ji bona nava tevgerê ve bide bixistin û di vê demê de ew hêjî dikare vî karê hanê bide bikirin. Di vê qonaxa hanê de Pirolitarya weha xebatê bi dijî Dujminên xwe ve nade bikirin, lêbelê ew ya Dujminên Dujminên xwe, yanî ya ji mayîna Keyetîya serwer, Xwedîyên erdên mezin, Nekargehvanên Borcuwazî û Sermiyandarên biçuk dide bikirin. Tevaya gerandina dîrokê weha di destên Borcuwazîyê de hatîye bicivandin, ku her bi serkevtinek weha tête biwergirtin, ew bi serkevtina Borcuwazîyê ve tête biderkevtin.

Lêbelê bi pêşveçûna Kargehê ve ne bes tenê Pirolitarya xwe dide bipirkirin, ew komên mezinî Karkeran jî bi hev re dide bicivandin. Hêzên wan gewredibin û ew bêtir hest bi hêza xwe ve didin bikirin. Qazanc û mercên jînê di nava

Pirolitarya de xwe her û her bi nala hevdikin. Li gora ku mekîne bêtir û bêtir cawazîya kar dide bihilanîn û li her derê de hetanî radeyekî zor kirya kar bi hev re tête bikêmkirin. Bêtirbûna berberîya Borcuwazîyê di nava xwe de û ji ber vê yekê jî ve derketinên tangayên bazirganîyê her û her kirya Karkeran didin bihejandin; her û her bi lezkirina pêşvebirina başkirina karê mekînan ve tevaya mercên jîna Karkeran bêtir û bêtir bi ber metirsîyê ve dide bixistin; her bêtir pevçûn di navbera teka teka ji Karkeran û Borcuwazîyê de rewşa du çînan ji xwe re dide biwergirtin, Karker didin bidestpêkirin, ku ew pevçûnên xwe bi dijî Borcuwazîyê ve bidin birêxistin û ew bi hev re ji bona parêzkirina kirya karên xwe hev didin bigirtin. Ew bi xwe ve didin bidestpêkirin, ku ew Civatên timî ji bona xwe ve bidin biçêkirin, da ku ew xwe ji pevçûnên car caran bidin biparastin. Di hin qonaxan de agirê xebatê weke rabûnekê tête bivêkevtin.

Car carn jî Karker dihatin biserkevtin; lê biserkevtina wan bes û bi tenha ve bi demî ve dihate biderkevtin. Bidestkevtina xebata wan ew ne bi serkevtina xweser ve bi xwe ve dihate biderkevtin, lêbelê ew di yekitîya Karkeran de dihate biderkevtin, ya ku ew wan her û her bêtir bi hev re dide bigihandin. Ew yekitîya hanê bi bêtirbûna çarên dan û sitendinê ve tête bipêşvexistin, ji yên ku ew ji aliyên kargehên mezin de têtin budurustkirin û Karkerên heremên cawaz bi hev re dikarin bidin bipêwendîkirin. Ew kêmi bes wê pêwendîyê bûn, da ku ew pêrabûnên xebata heremên li her der de bi nala xebata welêt ve bi xebateke çînî ve bi hev re bidin bikirin. Her xebateke çînî bi xebateke siyasî ve tête biderkevtin. Yekitîya, ya ku ew ji Rûniştvanên Sedsalên Navînî ve bi rêyên xweyî xerab ve bi sedan sal ve ji wan re dihate bipêwistkirin, Pirolitarya nuh bi rêyên hesinî ve bi çend salên kêmi ve ev yekitîya hanê dane bicihanîn. Ev rêxistina Pirolitarya ji bona çinekê ve û pêrejî ji bona partîyeke siyasî ve di her bêhnekê de ew di rêya berberîyê de di nava Karkeran de bi xwe ve careke din ji hev dihate bikevtin. Lêbelê ew

yekitî her û her careke din bi xurtir ve, bi hev girtîtir ve û bi hinertir ve dihate birabûn. Wê pêrûniştina bi yeka yekan ve ji karên Karkeran ve bi şêweyekî qanûnî ve didatin bineçarîkirin, di rêya ku Karkeran perçebûna borcuwazî di nava hev de ji xwe re didatin bikaranîn.

Lihevkevtinên di nava civaka kevin de bi xwe ve li pir rûwan de pêşvebirina Pirolitarya didatin bipêşvexistin. Borcuwazîyê her û her xwe di nava xebatê de didate bidîtin; di pêşî de wê xwe bi dijî Aristokratîyê ve, di dûra de wê xwe bi dijî perçeyên Borcuwazîyê bi xwe ve didate bidîtin, ji yên ku qazancên wan bi dijî pêşkevtina çêkirinê ve dihatin biderkevtin. Her û her jî ew bi dijî Borcuwazîyên welatên bêgane jî ve dihatin biderkevtin. Di nav seran de bi carekê ve Borcuwazî xwe bi neçar ve dide bidîtin, ku ew ji bona Pirolitarya de bide bibangkirin û yarmetîya wêna ji xwe re bide biwergirtin û weha ew wê ji bona nava tevgera siyasî ve dide bikişandin. Borcuwazî bi xwe ve perçeyên zanyarîyê ji bona Pirolitarya ve dide bipêşkeşkirin, ango ew ji bona wan çekên bi dijî xwe ve dide bipêşkeşkirin.

Dîsan wek me date bidîtin, ku di rêya pêşveçûna cêkirinê de perçeyên mezin ji çîna Serdar de ji bona nava Pirolitarya de têtin biavêtin, yanjî bi kêmanî ve mercên jîyana wan ber bi metirsîyê ve têtin bikevtin. Ew jî ligel xwe de komekê ji perçeyên zanyarîyê ji bona Pirolitarya ve bi xwe re didin bianîn.

Di dawî de gava ku xebata çînan xwe nêzîkî biryarkirina dawî dide bikin, kirina jihevkevtinê di nava çîna Serdar de, di nava tevaya civaka kevnar de weha bi germî ve, weha bi tûjî ve dide bidestpêkirin, ku perçeyekî biçûk ji çîna Desthilat ve xwe jê dide bivekirin û ew xwe ji bona çîna Şûreşgêr ve dide bigihandin, ew çîna ku dema tê di nava destên wê de tete bidîtin. Wek berê ku perçak ji Aristokratîyê ve ji boma cem Borcuwazîyê ve hate biçûyîn, wehajî niha beşek ji Borcuwazîyê ve ji bona nik Pirolitarya ve tete bihatin û bi taybetî ve perçeyek ji Idolocîyên Borcuwazîyê ve di nava wan

de têtin bidîtin, ji yên ku bi tîyorî ve di tevaya tevgera mêjûwê de karîna wanî liberkevtinê tête biderkevtin.

ji hemû çînîyan ve, ji yên ku ew îro bi beramberî Borcuwazîyê ve têtin birawestandin, bes tenê Pirolitarya tête biderkevtin, ya ku ew bi rastî ve bi Şûreşgêr ve tête biderkevtin. Çînên din bi çêkirina mezin re tên û dirin, Pirolitarya bi berê berkirina vê çêkirinê bi xwe ve tête biderkevtin.

Desteyên Nêvîn, Çêkirvanên Biçûk, Bazirganên Biçûk û Cotkar ev hemû şerê Borcuwazîyê didin bikirin, jiber ku ew mana xwe nala desteyên navînî ji windabûnê ve didin biparastin. Ew weha bi Şûreşvan ve têtin biderkevtin, lêbelê bi Xweparêz ve têtin biderkevtin. Hêjbêtir ew bi Kevneperest ve têtin biderkevtin, jiber ku ew dixwazin çerxa dîrokê ber bi paş ve bidin bivegerandin. Heger ku ew bi Şûreşvan ve têtin biderkevtin, ew jî bes bi tenha ve jiber metirsîya ketina wan ji bona nav rêzên Pirolitarya ve tête bidîtin. Weha ew li ber qazanca xweyî niha de nadin bikirin, lêbelê ew li ber kara dema hatî de didin bidan. Weha ew dev ji bîr û bawerîyên xweyî taybetî ve didin biberdan û ew xwe ji bona ser bîr û bawerîyên Pirolitarya de didin biveguhestin.

Lûmpên Pirolitarya, ev paşîva genî bi nizimtirîn destikên civaka kevin ve têtin biderkevtin, di rêya şûreşeke Pirolitarya de li vir û dera hanê de ber bi tevgerê ve têtin birakişandin. Li gora mercên jîna wêna de ew bi bêtir ve bi amade ve tête biderkevtin, ku ew xwe ji bona pîlanên Kevneperestan ve bidin bifiroştin.

Mercên jîna civaka kevin bi xwe ve bi mercên jîna Pirolitarya ve hatine biqirkirin. Pirolitar bi bê mal ve tête biderkevtin, pêwendîyên wî ligel Pîrekê û Zarokan de nema bêtir bi nala pêwendîyên malên Borcuwazî ve têtin biderkevtin. Karê çêkirina nuh, bendekirina nuh di bin sermiyan de ev bi xwe ve li Ingilistanê de wek li Firensa de, li Emerîka de û li Elmanya de bi yek hawayî ve tête biderkevtin û hemû rûçikên xweyî milî ji Kirêkaran ve dayite bibirîn.

Qanûn, sincî û ol ji bona wî weha ew ji pirên qazancên Borcuwazîyê ve têtin biderkevtin. Di pişt wan jî de weha bi bêtir ve qazancên Borcuwazîyî veşratî têtin biderkevtin.

Hemû çînên pêşî, ji yên ku wan serdarî bi jêrdestên xwe ve dabûn bixistin û ew pê dihatin birabûn, da ku ew mercên jîyana xweyî bi destkevtî ve bidin biparastin, di rêya xistina tevaya civakê de di bin mercên bi destxistinên xwe ve didatin bikin. Pirolitarî dikarin hêzên jêhatinên civakê bes bi tenha ve bi bin destên xwe ve bidin bixistin, ku ew şeweyê xweyî tanî nihayî wergirtinê û pêrejî tevaya şeweyê heta nihayî wergirtinê bide bihelweşandin. Pirolitarya bi xwe ve tiştê wan niye, ku ew wî bidin biparastin. Li ser wê de têtê bipêwistkirin, ku ew hemû parastinên xweyî û girawkirinên xweyî bide biherifandin û bihelweşandin, ji yên ku ew tanî niha dihatin bidîtin.

Hemû tevgerên heta niha bi tevgerên Hindikan ve dihatin biderkevtin, yanjî ew ji bona karan wan ve dihatin biderkevtin. Tevgera Pirolitarya tevgerêke bi serê xwe ve têtê biderkevtin, ya ku ew pir bi mezin ve û ji bona kara deha bi mezintir û bêtir jimarê ve têtê biderkevtin. Pirolitarya bi mezintirîn çîna civaka niha ve têtê biderkevtin. Ew nikare xwe tev bide bidan û li ser lingên xwe de bête birawestandin, bêyî ku ew tevaya jorbûna çînên bi resmî ve nede biherifandin, ji yên ku civak ji wan ve hatîye bipêkhatin.

Tevî ku xebata Pirolitarya dijî Borcuwazîyê di bingehe xwe de ne bi xebateke welatî ve têtê biderkevtin, tevlivêjî de ew di pêşî de ji xwe re vî rengê hanê dide biwergirtin. Pirolitarya her welatêkî bi serûştî ve li ser wê de têtê biderkevtin, ku ew di pêşî de divê zora Burcuwazîya xwe bide bibirin.

Di dema ku me bêtirîn tevayên kocên pêşkevtina Pirolitarya didate bixuyanîkirin, em kême yanjî bêtir li dû şerên veşartîyê xelkên welêt de di nava civaka heyî de hetanî demekê têtinbiçûyîn, tanî ku şûreş bi eşkere ve dide bidestpêkirin û Pirolitarya di pişt re bi zorê ve zalbûna

Borcuwazîyê bi dawî ve dide bianîn û ew serdarîya xwe dide bicihkirin.

Wek me date bidîtin, ku tevaya civakên hetanî niha li ser dijabatîya di navbera çînîyên Zorlêkirî û Zordar de dihatin bibinkirin. Lêbelê li çînîyekê de zorê bikaribin lê bidin bikirin, divê mercên weha bêtin bipêkhatin, ku ew bi kêmanî ve jîyaneke bi benditî ve bikaribe bête bijîyandin. Bindestvan ji bindestîya xwe ve wî xwe bi Endametîya Komûnê ve date bigihandin, wek nala Bajarvanê Biçûk ku wî xwe xwe bi Borcuwazîyê ve ji jêrbûna serttirîn bendîtîya sustêma bi tenha xweyî Derebegyê ve date bigihandin. Karkerên nuh beramberî vê, ji dêlva ku ew xwe bi pêşveçûna çêkirinê re bidin bibilindkirin, ew her û her ji bona jêrî mercên jîyana çîna xwe ve dihatin bidakevtin. Karker bi Perîşan ve têtê bikirin û perîşanî xwe bi bêtir û leztir ve bi pêş ve ji pîrbûna xelkê û dewlemendbûnê ve dide bixistin. Weha bi eşkere ve têtê biderkevtin, ku Borcuwazî nema dikare bi dirêjtir ve bi çîna serdarî civakê ve bête bimayîn û ew mercên jîna çîna xwe bi nala qanûna rêk û pêkxistina civakê ve bi zorê ve bide bidanîn. Ew nema dikare serdarîkirinê bide bikirin, jiber ku ew nema dikare hebûna Kolên xwe di nava koletîyê de bide biparastin; jiber ku ew têtin bineçarkirin, ku ew wî berjêrî cihekî didin bikirin, ku ew divê wî bidin bixwedîkirin, ji dêlva ku ew wan bide bixwedîkirin. Civak nema bêtir dikare li bin serdarîya wan de bête bijîyandin, ango jîyana civakê nema ligel jîyana Borcuwazîyê de dikare bête bilihevkin.

Mercên bingehî ji bona hebûn û ji bona serdarîya Borcuwazîyê di komkirina dewlemendîyê de di destên xweyî de, pêkanîn û pîrkirina sermiyan jî ji mercên kirya kar ve têtin biderkevtin. Kirya kar jî bi tenê ve bi berberîya di nava Karkeran de bi xwe ve têtê bigirêdan, Pêşveçûna çêkirinê, ya ku Borcuwazî bi bêdesthilat ve û bi bê karê wê ve dihate biderkevtin, li dewsa Karkerên jihevbelavkirî de di rêya berberîyê de Yekîtîyên Komelên Şûreşgêrî Karkeran dide bidanin. Bi pêşveçûna çêkirinên mezin ve weha dê ji bin

54 Manîfêsta Partîya Komunist

lingên Borcuwazîyê de bingeh bi xwe ve bête biderxistin, ji yê ku wan li ser de didatin biberkirin û berkirin ji xwe re didatin bibirin. Borcuwazî berî her tiştî Gorkolanvanên xwe dide bidurustkirin. Windabûna wêna û biserkevtina Pirolitarya bi hev re bi neçarî ve têtin bikirin.

II

Pirolitarya û Komunist

Çi pêwendî di navbera Komunistan de bi Pirolitarya re bi tevayî ve tête bidîtin?

Komunist bi partîyeke taybetî ve bi beramberî partîyên dinî Karkeran ve nayêtin biderkevtin.

Qazancên wanî cuda ji qazancên tevaya Pirolitarya ve nayêtin bidîtin.

Ew tu bîr û bawerîyên bi taybetî ve nadin bidanîn, ku li gora wan de tevgera Pirolitarya xwe bide biqalibkirin.

Komunist ji partîyên Pirolitaryayê din xwe bes û bi tenha ve didin bicudakirin, ew ji alîkî de di cudabûna şerên Pirolitaryayî welatî de qazancên bi hev re di şerên welatî de, ji yen ku qazanca tevaya Pirolitar têde tête bidîn, didin biberzkirin, bipiştgirtin û bicihînîn, ji alîyê din de di cudabûna koçên pêşveçûnê de, ji yê ku xebat di navbera Pirolitarya û Borcuwazîyê de tête bikirin, her û her ew wênerîya kara tevgerê dide bikirin.

Komunist di her karekî de her û her bi kartirîn û giringtirîn perçeyên Karkerên welatan ve têtin biderkevtin. Ew di warê tiyorî de ji komên Pirolitaryayên din bêtir bi têgihîştî ve têtin biderkevtin û ew mer û çûyîna tevaya berên tevgera Pirolitarya û encamên wê bêtir didin bidîtin.

Armanca nêzîkî Komunistan bi nala ya hemû partîyên Pirolitaryayên din ve tête biderkevtin: Pêkanîna Pirolitarya di çînîyekê de, hilweşandina serdarîkirina Borcuwazîyê û destdanî li ser serdarîkirina siyasî de ji bal Pirolitarya de.

Têgihîştinên tiyorîyên Komunistan bi awayekî ve li ser remanan û bîr û bawerîyan de nayêtin bibingehkirin, ji yê ku ew ji bal vî yanjî yekekî din de ji Peyayên baş ve, ji yê ku ew dixwazin cîhanê bidin bibaşkirin, hatine bidîtin, yanjî ew hatine bidozandin.

Ew bi tenha xwe ve bi têgihîştinên tevayîyî ve ji pêwendîyên rastî ve ji xebateke çînîyî heyî ve, ji çûna tevgerike mêjûyî ve li ber çavên me de têtê biderkevtin. Hilweşandina pêwendîyên Xwedîbûnên tanî niha ne bi nîşaneke taybetîyî komunistîyê ve têtê biderkevtin.

Hemû pêwendîyên Xwedîbûnê her û her li bin jêrî gûhestin û guhertineke dîrokî ve dihatin biderkevtin.

Şûreşa Firensî ji bona nimûne xwedîbûna Derebegîyê ji bona qazanca xwedîbûna Borcuwazîyê ve date bihilanîn.

Tiştê ku komunistîyê dide binîşankirin, ne ku ew bi herifandina xwedîbûnê ve bi carekê ve têtê biderkevtin, lêbelê ew bi herifandina xwedîbûna borcuwazîyê ve bi xwe ve têtê biderkevtin.

Lêbelê xwedîbûna taybetîyî Borcuwazîyî nuh ew bi dawî û sitewyayîtirîn nîşana durustkirinê û wergirtina ji xwe re ji berkirinan ve têtê biderkevtin, ya ku ew li ser duberîya çînîtî de û li ser çewisandina yekî de di rêya yên din de têtê bibingehkirin.

Jiber vê yekê jî ve Komunist dikarin tiyoriya xwe bi civandî ve bidin binîşankirin: Hilanîna Xwedîbûna Taybetî.

Xelk nav bi dû me Komunistan ve didin bixistin, ku em dixwazin bi destketîyên xweyî ve bi kar û bi kirinên xwe ve wê Xwedîbûnê bidin bihalnîndestên; wê xwedîbûna ku ew bi xwe ve bingehê hemû azadîya Merovan, rabûn û rûniştinên wan û serxwebûna Merovan dide bingehkirin.

Xwedîbûna barê karê xwe, bi destkevtina bi destên xwe ve û kara bi destkevtî ve bi xwe ve! Hûn li ser xwedîbûna Borcuwazîyên Biçûk û Cotkarên Biçûk de didin biaxivtin, ji ya ku ew berî xwedîbûna Borcuwazîyê hatiye bipeyda kirin? Ê me pêwistnake, ku em wê bidin bihilweşandin. Pêşveçûna çêkirinê ew date bihilweşandin û ew wê roj bi roj ve dide bihilweşandin.

Yan hûn li ser Xwedîbûna Borcuwazîyê taybetîyî niha de didin biaxivtin? Gelo karê bi kirê ve, karê Pirolitarya jê re Xwedîbûnê dide biafirandin? Bi carekê ve na. Ew sermîyan

dide biafirandin, ango ew Xwedîbûnê dide biafirandin, ya ku ew karê bi kirê ve dide biçewisandin, ya ku ew bes û bi tenha ve xwe li jêr wan mercan de dikarw bide bibêtirkirin, ku ew ji nuh ve Karê bi kirê ve dide bidurustkirin, da ku ew ji nuh ve wî bide biçewisandin. Xwedîbûn di qalibê xweyî niha de xwe di nava dijûna navbera sermîyan û karê bi kirê ve dide bilivandin. Bihêlin, em ji xwe re li herdu aliyên vê dijûnê de bidin bitemaşekirin.

Sermiyandar bûn, ne bi birîtî ve têtê biderkevtin, ku ew bes û bi tenha ve xurû bi xweyî ve têtê biderkevtin, lêbelê ew ji xwe re cihekî civakî di berkirinê de dide biwergirtin. Sermiyan bi xwe ve di berkirina karê bi hev re têtê biderkevtin û bes û bi tenha ve ew di rêya karkirina pir Endaman de bi hev re, belê di dawîya dawî de bes û bi tenha ve ew di rêya karkirina bi hev re ya hemû Endamên civakê dikare ji bona tevgerê bête bixistin.

Jiber vê yekê jî ve sermîyan ne bi hêzeke xweyîti ve, lêbelê ew bi hêzeke civakî ve têtê biderkevtin.

Weha gava ku sermîyan ji bona xwedîbûna tevayî ve, ji bona xwedîbûna hemû Endamên civakê bête biveguhertin, weha xwedîbûna xweyîti ji bona xwedîbûna civakî nayête biveguhertin. Bes bi tenê ve çeşmê xwedîbûna civakî xwe dide biveguhertin. Ew rûçikên xweyî çînî dide biwindakirin.

Em ji bona ser karê bi kirê ve têtin bivegerandin.

Buhayê nêvîyî karê bi kirê ve di kêmtirîn karê bi kirê ve têtê biderkevtin, ango ew di tevaya tiştên jînîyî pêwist de têtê biderkevtin, ku karker bi nala Karkerekî ve di jîyanê de bikaribe pê bête bijîyandin. Jibervêyekê jî ve tiştê bi destên Karker ve di rêya xebata wî de têtin bikevtin, ew bes tenê têra jîyana wîyî tazî dide bikirin, da ku ew careke din wê bide bidurustkirin. Em bi tu awayekî ve naxwazin vê xwedîbûna bidestxistina berê kar, ya ku xweser pêwistîyên wîyî jînê pê têtin bitêrkirin û pê têtin bipolarastin, bidin bihilanîn, bidestkevtineke weha hîç di dest de nayête bimayîn, ya ku ew bikaribe pê hêz û hiner li ser karê biyanîyan de bide bikirin.

Em dixwazin bes bi tenha ve rûçikên perîşanîya vê bi destxistinê ve bidin bihelweşandin, ya ku têde karker bes bi tenha ve tête bijîyandin, ji bona ku sermiyan bête bibêtirkirin û bes weha Karker bi dirêjî ve tête bijîyandin, tanî ku kara çîna Serdar mana wîna bi pêwîst ve ji xwe re dide bidîtin.

Di civaka Borcuwazî de karê zindî bi tenha ve bi çareyekê ve tête biderkevtin, yê ku ew koma kar dide bibêtirkirin. Di civaka Komunistîyê de karê kombûyî bi tenha ve bi çareyekê ve tête biderkevtin, yê ku ew ji bona birêvebirina jîyana Karker ve ber bi firehkirinê ve, ber bi dewlemendîyê ve û ber bi bilindbûnê ve dide bibirin.

Weha di civaka Borcuwazîyê de dema kevnar serdarîyê li dema niha de dide bikin, di civaka Komunistîyê de dema niha serdarîyê li dema kevnar de dide bikin. Di civaka Borcuwazîyê de sermiyan bi serê xwe ve û bi xwe ve tête biderkevtin, di çaxa ku kesî dide bikarkirin, ew ne bi serê xwe ve û ne jî ew bi xwe ve tête biderkevtin. Linavbirina vê pêwendîyê Borcuwazî bi linavbirina bixwebûnê û azadîyê ve dide bidanîn û bi rastî jî ve ev wilo ye.

Û ev linavbirina hanê bi linavbirina kesetîya Borcuwazîyê ve bi xwe ve tête biderkevtin. Ew bi linavbirina serxwebûnê û azadîya Borcuwazîyê bi xwe ve tête biderkevtin.

Di bin azadîyê de Merov di nava pêwendîyên berkirina Borcuwazîyê niha de azadîya bazirganîyê, azadîya kirîn û firotinê tête biliberkevtin.

Belê kirîn û firotinê têtin bihilanîn, wehajî azadîya kirîn û firotinê jî têtin bihilanîn. Peyvandina li ser azadîya bazirganîyê de wek nala hemû azadîyên dinî Borcuwazîya me yek navrok bi beramberî bazirganîya girêdayî, beramberî Rûnişvanên Kolekirîyên Sedsalên Navînî ve tête biderkevtin, lê ew ne bi beramberî hilweşandina Komunistîyê ve ji bona bazirganîya Borcuwazîyê ve, ji bona pêwendîyên berkirina Borcuwazîyê ve û ji bona Borcuwazîyê bi xwe ve tête biderkevtin.

Ê we li vê ditirsin, ku em dixwazin xwedîbûna taybetî bidin bihilweşandin. Lêbelê di civaka weyî niha de xwedîbûna taybetî neh ji dehan de ji ya Endamê wê hatîye bihilweşandin.; eger ew bi xwe jî ve hatîye bimayîn; jiber ku neh ji dehan de jê bi pê par ve têtin biderkevtin. Ê we me didin bigunehkarin, ku em dixwazin xwedîbûnê bidin bihilweşandin, ya ku ew bê xwedîbûna mezintirin piraniya civakê bi nala mercekî pêwîst ve dide bidanîn.

Bi kurtî ve ê we me gunehbardikirin, ku em dixwazin xwedîbûna we bidin bihilweşandin. Bi rastî jî ve em vena didin bixwestin.

Ji wê dema ku kar nema bêtir bi sermiyan ve, bi pere ve û bi hatina zevî ve, bi kurtî ve nema dikare bi hêzeke civakîyî monopolokirî ve bête biveguhertin, yanî ji wê dema ku xwedîbûna xweyîti nema bêtir dikare bi xwedîbûna Borcuwazî ve bête bikirin, ji wê demê de ê we dibêjin, Xweyîti hatîye bihilanîn.

Ê we belê pê têtin birûniştin, ku hûn di bin Xweyîtiyê de kesekî din ji xeynî Borcuwazîyê û xwedîbûna Borcuwazîyê pê ve nayêtin bitêgihandin. Û ev kesên hanê jî bi rastî ve divê bête bihilanîn.

Komunistî hêzê ji kesekî de nade biwergirtin, ku ew ji xwe re durustkirinên civakî ji bona nava destên xwe ve bide bixistin, ew bes tenê wê hêzê dide biwergirtin, ku di rêya wê de karê biyanî ji bona bendekirina wî karî bi destên xwe ve didin bixistin.

Hûn gilî li me de didin bikirin û hûn dibêjin: ku bi hilweşandina xwedîbûna taybetî ve dê hemû kirin bêtin birawestandin û dê qelpbûneke tevayî bête bibelavkirin.

Ger weha ba, divabû civaka Borcuwazî ji mêj de di dergûşa qelpbûnê de û bê karîyê de bihata bikevtin; jiber ku yên tede didin bikarkirin, bidestkevtina wan niye û yên ku ew tede têtin bidestkevtin, ew karnakin. Tevaya vê metirsîyê ji bona ser vê yêkê ve tete bivegerandin, ku karê bi kirê ve nema bêtir tete bimayîn, gava ku sermiyan nema bêtir bête bimayîn.

Hemû rexneyên, ji yên ku ew bi dijî şeweyê bestxistinê û şeweyê berkirina berkirinên Komunistîyê ve têtin bikin, wehî ew bi dijî berkirinên û bi destxistinên remanî jî ve têtin bikin. Wek ku ji Borcuwazîyê re hilweşandina xwedîbûna çînî bi hilweşandina berkirinê ve bi xwe ve tete biderkevtin, wehî ji bona wî ve hilweşandina zanistîya çînî bi hilweşandina tevaya zanistîyê ve tete biderkevtin.

Fêrbûn, ya ku ew li ser windabûna wê de tete biliberkevtin, ji bona pîrbûna pîranîyê ve bi nêzîkbûnekê ve ji kirina wan ve bi nala maşînekê ve tete biderkevtin.

lêbelê bi me re pevmeçin, gava ê we di dîtinên xweyî Borcuwazî de hînbûnê, mafe ûhd. bi hilweşandina xwedîbûna Borcuwazîyê ve didin bipîvankirin. Bîr û bawerîyên we bi xwe ve bi durustkirinên pêwendîyên berkirinên û bi pêwendîyên xwedîbûna Borcuwazîyê ve têtin biderkevtin, weka nala mafeyê we ku bes tenê bi qanûn ve tete bikin; jiber ku ew bi daxwaza çînîya we ve tete biderkevtin, ya ku nava wêna di mercên madîyî jîyana çîna we de hatîye bidanîn.

Têgihîştinê weyî bi nêtkirî ve pal bi we ve didin bikin, ku hûn pêwendîyên xweyî civakî û xwedîbûnê ji mêtûwê ve di nava derbasbûna pêwendîyên berkirinê de bi pêwendîyên serûştî û hîşmendîyî mayînî ve didin bibêveguhertin, ji yên ku berî we hemû çînen Serdarên windabûyî jî weha nala we ji xwe re didatin biremankirin. Tiştê ku hûn li ser xwedîbûna Kevnar de têtin biliberkevtin, tiştê ku hûn li ser xwedîbûna Derebegyê de têtin biliberkevtin, nema bêtir ê we dikarin li ser xwedîbûna Borcuwazî de bêtin biliberkevtin.

Herîfandina Malê! Bi xwe ve radîkaltirîn kes li ser vê neta şermezariyî Komunistan de xwe didin bixeyidandin.

Li ser çî bingehe de mala niha, mala Borcuwazîyê hatîye biavakirin? Ew li ser sermiyan de, ew li ser bidestkevtina taybetî de tete biavakirin. Bi carekê ve ew hatîye bipêşvexistin û bes û bi tenha ve ew ji bona Borcuwazîyê ve tete bimayînkirin; lêbele ew wê li cem Pirolitarya de bi zorkirina bêmalîyê û xanîyên kerxanan ve bi xwe ve dide bidîtin.

Mala Borcuwazîyê tête bikevtin û bi eşkere ve ew bi pêrvekirina xwe ve tête bikevtin û herdu bi hev re bi windabûna sermiyan ve têtin biwindakirin.

Hûn rexne li me de didin bigirtin, ku em dixwazin çewisandina Zarokên ji alîyê Dê û Bavên wan de bidin bihilanîn? Em bi vê mêrkujîya hanê ve têtin birûniştin.

Lêbelê, ê we dibêjin, ku em peresttirîn pêwedîyan didin bihilanîn, gava em li dewsa perwerderkirina malê de perwerdekirina civakê didin bidanîn.

Magelo perwerdekirina we jî ne di rêya civakê de hatîye bikirin? Magelo ew ne di rêya pêwendîyên civakî de, ji yên ku hûn di nava wan de têtin biperwerdekirin, çi di rêya xweser yanjî ne xweser de bi kêrkirina civakî ve, di rêya dibustanê ûhd de tête bikirin? Komunist bi kêrkirinên civakê ve li ser perwerdekirinê de nadin bivejandin, ew bes bi tenha ve rûçikên wê didin biguhertin, ew perwerdekirinê ji bin kêra çîna Serdar ve didin biderkirin.

Peyvên Borcuwazîyê pûç û vala li ser malê û perwerdebûnê de, li ser pêwendîyên şêrînî Zarokan, Bav û Dêyên wan de deha bi bêtir ve bi dilxelandî ve têtin biderkevtin, gava ku her bêtir di çûna çêkirina mezin de hemû girêdanên malbatîyên Pirloitarya têtin bitarwarkirin û Zarok bi hêsanî ve bi malê bazirganîyê û firaxên kar ve têtin biguhertin.

Lêbelê Hûn Komunist dixwazin hevbeşîya jînan bidin bicihkirin, tevaya Borcuwazîyê bi hev re li ser me de didin biqîrkin.

Borcuwazî di Pîreka xwe de bi tenha ve firaxekî berkirinê dide bidîtin. Ew dide bibihîstin, ku firaxên berkirinê bi hev re divên bêtin biçewisandin, ew ji vê tête biliberkevtin, ku bi serûştî jî ve tête biderkevtin, ku ev jî li ser Jînan jî de tête bicihanîn.

Ew nikare bide bizanîn, ku ev bi xwe ve tête bikirin, cihê jinan, yê ku ew bes tanî niha bi firaxên berkirinê ve dihate biderkevtin, dê bête biherifandin.

Pir bi cihê pê kenînê ve metirsîya Borcuwazîyî sincîyî bilind têtê biderkevtin, ku ê we Komunist bi şêweyekî resmî ve Jinan bi hevbeşî ve didin bikirin. Pêwistîya Komunistan pê nayête biderkevtin, ku ew hevbeşîya Jinan bidin bicihanîn, ew bi xwe ve bigir di her demekê de dihate bidîtin.

Borcuwazîya me pê nayêtin birazîbûn, ku Jîn û Keçên Pirolitariyên wan li ber destên wan de têtin bidîtin û bi carekê ve pêwist nake, ku li ser Kerxanan de bête biaxivtin, hêjbêtir ew li dora Jinên hev jî de têtin bigerandin û ew di vir de kêfxweşîya xweyî bingehî didin bidîtin.

Jînanîna Borcuwazîyê bi rastî ve di tevayîkirina Jînan de têtê biderkevtin. Merov dikarîbû bi bêtir ve Komunistan bide biguhbarkirin, ku ew dixwazin ji dêlva tevayîkirina Jînan de ji ya fêlbaz û veşartî ve yekeke qanûnkirî, bi dil û eşkere ve bidin biguhertin. jiberxwe ve têtê bitêgihîştin, ku bi hilweşandina pêwendîyên berkirina niha ve tevayîkirina Jînan jî têtê bihilweşandin, ya ku ew li ser wan de hatibû biderkevtin, yanî Qehbetîya eşkere û veşartî nema têtê bidîtin.

Herwehajî komunist têtin biguhnehbarkirin, ku ew dixwazin welatîyê û milîtiyê bidin bihilanîn.

Karker bi bê welat ve têtin biderkevtin. Merov nikare tişteki ji wan ve bide bisitandin, heger ku ew li nik wan de neyête bidîtin, jiber vê jî ve berî her tiştî têtê bipêwistkirin, ku Pirolitariya serdarîya siyasî ji bona nava destên xwe bide bixistin û ew xwe bide biberzkirin, da ku ew bi çîna birêvebirina millet ve bête bikirin, divê ew xwe bi millet ve bide bikirin, ew bi xwe jî ve hêjî bi milî ve têtê biderkevtin, lêbelê ne li gora têgihîştina Borcuwazîyê de têtê biderkevtin.

Cudabûnên di navbera welatan de û dijbûnên di nava gelan de roj bi roj ve li gora pêşvexistina Borcuwazîyê, azadîkirina bazirganîyê û bara cîhanê, wekhevkirina çekirina berkirinê û mercên jînê de li gora wê de bêtir têtin bihilanîn.

Serdarîkirina Pirolitariya dê cudabûn û dijbûnan hêjbêtir bide bihilanîn. Xebata yekgirtî bi kêmanî ve di welatên

pêşvecûyî de bi yekekê ve ji mercên bingehî ve ji bona rizgarîkirina Pirolitar ve tête biderkevtin.

Li gora pîvana hilanîna çewisandina Merov de di rêya Merov de wehajî li gora wê pîvanê de dê çewisandina miletekî di rêya miletekî din de bête bihilanîn.

Gava ku pevçûna di nava çînan de ji dilê her miletekî de bête bihilanîn, dê wê caxê jî bi xwe jî ve dujminatî û kîn ji nava miletan de bête bihilanîn.

Tevaya gilîyên dijî Komunistan jî li gora dîtina oldarîyê, felsefê, bi şêweyekî giştî ve li gora dîtinên remanê de ew bi pêwistî peyvîna dûr û dirêj ve nayête biderkevtin.

Merov bi pêwistî dîtinek kûr ve tête biderkevtin, heta ku Merov bête biliberkevtin, ku bi pê pêwendîyên jîna Merovan, bi pê pêwendîyên wanî civakî, herwehajî bîr û bawerîyên wan, dîtinên wan, liberkevtinên wan, bi kurtî ve hişyarbûna wan jî têtin biguhertin?

Dîroka remanê tiştêkî din nade bieşkerekirin, ji xeynî ku berkirina bîr û bawerîyê xwe bi berkirina madî re dide biguhertin. Remanên serdar ew her û her bes bi tenê ve bi rêmânên çîna serdar ve dihatin biderkevtin. Merov li ser remanan de dide bipeyivandin, ji yê ku ew tevaya civakê didin bişûreşkirin, ji yê ku wan di nava civaka kevin de perçeyên civaka nuh didatin bipêkanîn, ku pê jihevvebûna pêwendîyên jîna kevin û pêrejî jihevkevtina remanên kevin jî nala wan bi wan re gav didatin biavêtin.

Gava ku dunya kevin ber bi windabûnê ve dihate biberjêrkirin, ola Filetîyê zora olên kevin didate bibirin. Gava ku remanên Filetîyê di Sedsalê 18 de li ber remana bîr û bawerîya nuh de hate bizalkirin, civaka Derebegîyê ber bi şerê man û nemana xwe ve bi Borcuwazîya şûreşgêrî wê demê re hatibû bikevtin. Remanên azadîya bext û yê azadîya oldarîyê wan bi tenha ve serdarîya azadîya berberîyê di qada bextbûnê de didan bixuyanîkirin.

„Lêbelê“, dibe, ku Merov bêje, „remanên oldariyê, sinciyê, felsefê, siyasetê, mafe ûhd xwe bi rastî ve her û her di wan guhertinan de didin biparastin.

Tevlivanjî de rastiyên mayînî jî nala azadiyê, dadperweriyê ûhd têtin bidîtin, ji yên ku ew di tevaya koçên guhertinên civakî de bi nala hev ve têtin bidîtin. Komunostî lêbelê rastiyên mayînî dide bihilweşandin, ew ol û sinciyê dide bihilweşandin, ji dêlva ku ew wan ji nuh ve bide bitazekirin, ew weha bi dijî hemû pêşkevtinên dîrokîyî tanî niha ve tête biderekvîtin“.

Ev gilîyê hanê xwe li ser çî de dide bidurustkirin? Mêjûwa her civakê hetanî niha li ser pevçûna di nava çînan de tête bipêkhatin, ew pevçûnên ku şeweyên cuda li gora wan pêlan de ji xwe re didin biwergirtin. Kîjan form lêbelê wan ji xwe re her û her jî dabûn biwergirtin, bi çewisandina perçakî ve ji civakê de li layê perçakî tir de dihate biderkevtin, ku ev bi xwe ve bi rastiyekê ve tête biderkevtin, ya ku pê tevaya sedsalên çuyî têtin bipişkkirin. Jibervêyekêjî ve ne bi tiştêkî xerîb ve tête biderkevtin, ku şiyarbûna civakîyî sedsalan tevî li pîrbûna cudabûnan jî xwe di şeweyên bi hev re dide bipêşvexistin, Şeweyên şiyarbûnê bes tenê bi carekê ve bi jehevixistina bi derbekê ve ji dijûnên çînan ve têtin bihalanîn.

Şûreşa Komunistîyê bi radikaltirîn herifandina pêwendiyên xwedîbûnê ve tête biderkevtin, ji yên ku ew heta niha hatibûn bipêkhatin; eçêb niye, ku ew di pêşveçûna xwe de bi radikaltirin ve ji remanên berî xwe ve xwe didin bibirîn.

Belê emê dev ji rexnê Borcuwazîyan li Komunistan de bidin biberdan. Me li jor de niha date bidîtin, ku gava pêşî di şureşa Karkeran de bi bilindkirina Pirolitarya ve ji bona çîna serdar ve û bi destxistina demokratîyê ve tête biderkevtin.

Pirolitarya dê serdarîkirina xweyî siyasî weha bide bikaranîn, ku hin bi hin ve ew tevaya sermiyan ji destên Borcuwazîyan ve bide biderxistin û tevaya firaxên berkirinê civandina wan di destên dewletê de, yanî di destên Pirolitarya de bi nala çîneke serdar ve bide birêkûpêkxistin û bi lez û bez

ve piranîya hêzên berkirinê li gora karîna wan de bidin bipirkin.

Bi serûştî ve têtê biderkevtin, ku ev karaya di pêşî de bi destavêtina şikenandina mafeyê xwedîbûnê û pêwendiyên Borcuwazîyê ve bi darê zorê ve têtê biderkevtin, yanî ew bi alîkarîya wan gavên di warên abûrî de têtê bidîtin, ji yên ku ew nadin bitêrkirin û ew xwe nikarin bidin bigirtin, lêbelê ew çûna tevgerê hêdî hêdî bi xwe ve mezin dibin û bi kêrdibin û ew ji bona guhertina tevaya şeweyê berkirinê ve bi pêwistî ve têtin bidîtin.

Ev pêrabûnên hanê bi serûştî ve têtin biderkevtin, ku ew li gora cudabûnên welatan de ji hev ve wehajî dê bêtin bicudakirin.

Ji bona welatên bêtir bi pêşkevtî ve dê ev pêrabûnên hanê bigir bi tevayî ve bikaribin bêtin bikaranîn:

1. Hilanîna xwedîbûna erd û xerckirina hasila wan ji bona xerckirinên dewletê ve.
2. Danîna bêşên, ji yên ku ew bi xurtî ve têtin biberzkin.
3. Herifandina mafeyê li dû xwe hiştinê de.
4. Destdanîn li ser hemû milk û malên Derketîyan û Eşqîyan de.
5. Civandina kirêdîtê di destên dewletê de di rêya benkeke welatî de bi sermiyanê dewletê ve û bi tevayî ve jê re monopol têtê bidîtin.
6. Civandina tevaya alatên çûn û hatinê di destên dewletê de.
7. Bêtirkirina kargeh û firaxên berkirinên welatî, çakkirina erdên bor ji bona çandinîyê ve û başkirina beyarên şûvkirî li gora bernameyekê de.
8. Kirina kar bi zor ve li ser tevan de bi nala hev ve, durustkirina laşkerên çêkirinê û bi taybetî ve ji bona candinyê ve.
9. Bi yekkirina karê candinîyê û çêkirinê ve, pê kêrkirina hêdî hêdî ji bona hilanîna cudabûnê ve di nava bajar û gundan de.

10. Kirina perwerdekirinê bi tevayî ve û bi belaş ve ji bona hemû Zarokan ve. Hilanîna karên Zarokan di fabrîkan de, ji yê ku ew di qalibê xweyî îro de tête biderkevtin. Bi yekkirina perwerdekirinê ve bi berkirina madî re hd.

Gava ku di berê pêşveçûnê de cudabûnên çînan bêtin bihilanîn û tevaya berkinê di destên civateke mezin de bête bicivandin, ya ku ew tevaya millet dide bigirtin, di wê gavê de serdarîkirina giştî rûçikê xweyî siyasî dide biwindakirin. Desthilata siyasî bi mana xweyî taybetî ve ew bi desthilatîyeke rêk û pêkxistî ve bi ya çîniyekê ve ji bona zorlêkirina çîniyeke din ve tête biderkevtin. Di dema ku Pirolitarya bi dijî Borcuwazîyê ve dide bixebatkirin, bi pêwsitî ve ew xwe bi nala çîniyekê ve dide birêkûpêkxistin û ew xwe di rêya şûreşê de bi çîna serdar ve dide bikirin û ew bi nala çîneke serdar ve bi darê zorê ve pêwendîyên berkirinên kevin dide bihilweşandin. Weha bi hilweşandina van pêwendîyên berkirinê ve mercên hebûnên dijûnên çînan têtin bihilanîn, herwehaji mercên hebûna çînan jî û pêrejî serdarîya xwe bi nala çînekê ve dide bihilanîn.

Li dewsa civaka Borcuwazîya kevin bi çînî û dijûnên çînen xwe ve civateke nuh tête bipêkhatin, ku tede azadîya pêşveçûna her kesekî bi merc ve ji bona

azadîya pêşveçûna hemûyan ve tête biderkevtin.

III

Wêjeya Sosyaliştî û ya Komunistîyê

1. Sosyaliştîya Kevneperest

A. Sosyaliştîya Derebegîyê

Arîstokratên Firensî û yên Ingilîzî li gora cihê wanî di dîrokê de bi karê wan ve dihate biderkevtin, ku ew bi nivîsandina pirtûkên bi dijî civata Borcuwazîyê ve bidin bidestpêkirin. Di şûreşa Firensîyî tebaxa sala 1830 de, di tevgera çakkirina Ingilîz de Arîstokrat careke din jî bi destên Borcuwazîyên nûhatîyên bi kîn ve hatin bişkestin. Nema ew dikarîbûn bi xebateke siyasîyî ji dil û can ve pê bêtin birabûn. Bi tenê ve jê re xebateke wêjeyê hatîbû bimayîn. Lêbelê jê re di berê wêje de corê peyivandina kevnî ya dema vegerandina Keyetîyê di karîna wan de nemabû. Arostokrtan ji bona dilê xelkê ji bona cem xwe ve bidin birakişandin, divabû weha ew bidin bixuyanîkirin, ku çavên wan¹⁵ ne li qazançên taybetîyî wan de têtin biderkevtin û li gunehkarîkirina wan de ji bona Borcuwazîyê ve bes û bi tenê ve ji bona kara çîna Karkerî çewisandî ve û ji bona xatirê çavên wan ve têtin biderkevtin. Wan weha dilên xwe didatin bixweşkirin, ku ew xeberên xweş bi Mîrzayên xweyî nuh ve bidin bigotin û di guhên wan de bi rojên xweşî hatî de di pêşîya wan de didatin bipistepistkirin.

Bi vî rengî ve Sosyaliştîya Derebegîyê dihate bipêkhatin, ya ku nivî bi şûn ve dihate biderkevtin, nivî bi qerfî, nivî bi çiroka kevnî dema berê ve dihate biderkevtin, nivî bi tîrsa

¹⁵Nêti di vir de ne li ser vegerandina Keyetîya Ingilîstanê de ji (1660 - 1689) de têtin biderkevtin, lêbelê ew li ser vegerandina Keyetîya Firensîyî (1814 -1830) de têtin biderkevtin. Rûnkirina Engels di Çapa Ingilîzîyî sala 1888 de.

dema hatî ve dihate biderkevtin, ya ku wê carcaran rexnên wanî tal û qerfên

wan dilên Borcuwazîyan didatin bibirîndarkirin, lê wan nikarîbûna wanî têgihîştîne ji bona çûyîna dîroka nuh ew karê wan bi qalibê qerf û qeşmerîyê ve dihate biderkevtin.

Aristokratên tûrê parsêyî Pirolitarya nala alê di destên xwe de didatin bihejandin, ji bona ku ew xelkê dorpişta xwe de bidin bicivandin. Hergava ku xelkê bi pista wan ve dihatin bikevtin, wan didatin bidîtin, ku durujmê kevinîyê Derebegîyê bi pişta wan ve dihate bigirêdan û wan bi pê kenîneke berz û qeşmerî ve dev ji wan ve didatin biberdan.

Birekê ji Ligimistên Firensî û Xortên Ingilîzî ve ev temsîlî bi başî ve didatin biderxistin¹⁶. Gava ku Derebege didin biburhankirin, ku şeweyê çewisandina wan ligel şeweyê çewisandina Borcuwazîyê bi cudan ve dihate biderkevtin, bi tenê ve ew didin bijibîrkirin, ku wan di bin mercên bi tevayî ve bi cudan ve didatin biçewisandin, ji yê ku ew niha bi kevin ve têtin biderkevtin. Gava ku ew didin biburhankirin, ku di bin serdarîkirina wan de Pirolitarya niha hêjî nehatibû bipêkhatin, dîsan ew didin bijibîrakirin, ku bi xwe ve Borcuwazîya nuh yek ji Dundeyê divayî ve ji yê biçmê civaka wan ve dihate biderkevtin.

Ji alîyê din de ew çemê rexnê xweyî kevnepereştî veşartî didin bieşkerekirin, ku gilîyê wanî bingehî ji bona Borcuwazîyê ve eve ye: ku di bin desthilatîya wan de çinek tête bipêşvexistin, ya ku ew tevaya rêstika civaka kevin dê jihev bide bitarûmarkirin.

¹⁶ Ligimist - Partîya Xanedanan û Xwedîyên erdên mezin, Hevalbendên Vegerandîna Malbata Bourbon li ser Firensa de ew piştî şûreşa temûza sala 1830 de hate bipêkhatin. Ingilistana Genc - bi Birekê ve ji Aristokratên Ingilîzî ve têtin biderkevtin û ew di nêzîka sala 1842 de hatin bipêkhatin, di nava wan jî de hinên ji Siyasîvanan û Wêjevan jî têtin biderkevtin, ji yê ku ew bi Hevalbendên Partîya Xweparêz ve dihatin biderkevtin. Ji wênerên bi nav û deng ve ji yê Ingilistana Genc ve Disraeli, Thomas Carlyle û hinên din têtin biderkevtin. Belavker.

Ew bêtir Borcuwazîyê didin bigunehkarkirin, ne bes bi xwe ve ewPirolitarya didin bidurustkirin, lêbelê ew Pirolitarîyeke Şûreşgêr didin bidurustkirin.

Jibervêyekêjî ve ew di xebata xweyî siyasî de bi dijî çîna Kergeran ve têtin biderkevtin, ew pişta hemû pêrabûnên zorkirinê, ji yên ku ew li wan de têtin bikirin, didin bigirtin. Ew di jîna xweyî asayî de tevî li axivtinên wanî piriqandîyî nepixî jî de, tevî tewandîna wan ji bona neqandîna sêvên zêrînî, ya ku dara çêkirina wan dide biavêtin, ew namûsê, evîndarîyê û dilsozîyê bi hirîyê ve, bi silkên sor ve û bi cama mey ve didin bifiroştin¹⁷.

Mîna ku Zilamên Oldarîyê her û her dest bi destê Derbege ve dihate biçûyîn, wehajî Sosyalistîya Zilamên Oldarîyê bi tenîştî Sosyalistîya Derebegîyê ve têtê bikevtin û ew bi hev re têtin biçûyîn.

Bi hêsantir ve ji perdekirina Sofîtîyê û zuhda Filetîyê ve nayête biderkevtin, ji ya ku rengê sosyalistîyê ve lê têtê bixistin. Magelo Filetîyê jî bi dijî Xwedîbûna Taybewtî ve bi dijî Jînanîne ve, bi djî Dewletê ve xebata ne didate bikirin? Magelo wê şîreta ji bona destgirtinê, parsekîyê, jînanîna bi tenê ve, nefsa şehwetmirandin û rebenîyê nîdidate bikirin? Sosyalistîya filetîyê bi xwe ve bi تنها ve bi ava pîroz ve dihate biderkevtin, ya ku Keşe wê ji bona ser kîna agirê gûrkirî ve di nava cergên Arîstokratan de didin birijandin.

¹⁷ Ev tiştaya bêtir li ser Elmanya de têtê bicîhatin; jiber ku Xwedan û Xwedîyên erdên mezin piranîya erdên xwe li ser kîsên xwe de di rêya berdestikên xwe de didin biçandin û pêrejî ew bi Xwedîyên kargehên gewreyî şekirê şewender û araqê ji betata ve têtin biderkevtin. Aristokratên Ingilîzî, tevî ku ew ji wan ve bi dewlementir ve têtin biderkevtin, hêjî ew bi vê nêrdewanê ve nehatine bigihandin, lêbelê ew jî didin bizanîn, bê çawan kêmbûna kara xwe bi pêşkeşkirina navên xwe ji bona Danîvanên Kompanîyên bi Navan ve bidin bidagirtin, ji yên ku ew tanî sînorekî bi cihê gûmankirinê ve têtin biderkevtin. Rûnkirina Engels di Çapa Ingilîzîyî sala 1888 de.

B. Sosyaliştîya Borcuwazîya Biçûk

Derebegîya Arostokratî ne bi çîna tena xwe ve têtê biderkevtin, ya ku ew di rêya Borcuwazîyê de hate bixistin û mercên jîna wê di civaka nuhî Borcuwazî de hatin bipîrbûn û bimirin. Bajarvanên Sedsalên Navînî û Cotkarên xwedî erdên biçûk ew bi Bavpîrên Borcuwazîyên niha ve têtin biderkevtin. Di van welatên kêr lipêşkevî de di cêkirinê û bazirganîyê de ev çîna hanê hêjî di perîşanîyê û desttengîyê de li tenîştî Borcuwazîya nuhî hatî de, ya ku ew bi pêş ve têtê bikevtin, têtê bijîyandin.

Di welatên, ji yê ku di nava wan de bajartîya nuh hatîye biserkevtin, têtê çîneke Borcuwazîyî biçûk hatîye bidurustkirin, ya ku ew di nava Pirolitarya û Borcuwazîyê de têtê bihejandin û ew nala perçakî pêvekirî ji civaka Borcuwazîyê ve têtê biderkevtin û ew ji nuh ve her xwe dide binuhkirin. Lêbelê Endamên wêna her û her di rêya berberîyê de ber bi Pirolitarya ve têtin biberjêrkirin, belê ew bi xwe ve bi pêşveçûna cêkirina gewre ve demek têtê bihatin, ku bi nêzîk ve têtê bidîtin, ku ew nala birekê bi serê xwe ve ji civaka nuh dê bête biwindakirin û cihên wan di bazirganîyê de, di çandinyê de bi Çavdêran, Dukandaran û Navmalyan ve têtê biguhertin.

Bi serûştî ve li welatê nala Firensa de têtê biderkevtin, ku Cotkar bêtir ji nivî ve ji Rûniştvanên wê ve têtin bipêkhatin, ku Nivîsevan ji bona Pirolitar bi dijî Borcuwazîyê ve pê têtin birabûn û ew rexnê xwe bi dijî rêcîma Borcuwazîyê ve li ser pîvanên Borcuwazîyên biçûk û Cotkarên biçûk de didin bikirin û ew li ber Karkeran de li gora dîtina Borcuwazîyên biçûk û Cotkarên biçûk de didin bidan. Weha Sosyaliştî Borcuwazîya biçûk hate bipêkhatin. Sismondi bi serokê vê wêja hanê ve ne bes tebê li Firensa de lêbelê jî li Ingilistanê de dihate biderkevtin.

Vê Sosyaliştîya hanê bi dîtineke dûrbînî mezin ve dijîbûnên di pêwendîyên berkirina nuh de jihev didate bivekirin. Wê

perde ji der xweşikkirina fêlbazîya Aburvanan de date bihilanîn. Wê bikêrkinên xerakirinên bikaranîna mekînan, parvekirina kar, civandina sermiyan, xwedîbûna erdan di destên çend kesan de, pîrbûna berkirinê, tengayî, pêwistîya windabûna Borcuwazîya biçûk û Cotkarên biçûk, perîşanîya Pirolitar, serberdayîbûn di berkirinê de, qîrkirina xerabûna parkirina dewlemendîyê, şerê malwêrankirinêyî çêkirinê di nava milletên cudan de, li navçûna sincîya kevin de, pêwendîyên malbatîya kevin û hilanîna milîyên kevin date bieşkerekirin.

Li gora rastîya vê Sosyaliştîyê de ew dide bixwestin, ku destikên berkirina kevin û yên çûn û hatinê careke din û bi wan re jî ve pêwendîyên xwedîbûna kevin û civaka kevin bidin bivegerandin, yaxud ew dixwazin, ku ew destikên berkirinê û yên çûn û hatinêyî nuh di sînorê pêwendîyên xwedîbûna kevin de, ji yên ku ew di rêya wan de hatin bihilweşandin, yanjî divabûn bêtin bihilweşandin, bi darê zorê ve careke din wan bide bigirtin. Di herdu caran de ew bi kevneperest û otopî ve bi hev re tête biderkevtin.

Destkarîya biçûk di manufakturê de û Patriyarşî di aburîya çandinyê de ev bi gotinê wêyî dawî ve dihatin biderkevtin.

C. Sosyalistîya Elmanî yanî Sosyalistîya „Rast“

Wêjeya sosyalistî û komunistîya Firensî, ya ku ew di bin serdarîya Borcuwazîyê de hate bipêkhatin, ew bi wêjeya xebatê ve bi dijî vê serdarîyê ve dihate biderkevtin, ew ji bona Elmanya ve di demekê de hate bianîn, ku têde Borcuwazîya nuh xebata xwe bi dijî Derebegên sitemkar ve didate bidestpêkirin.

Feylesof, Nîvfeylesof û Dostên sipehîbûnên li Elmanya de bi tîbûn ve xwe di vê wêjeya hanê de didatin bigihandin û wan bes xwe didatin bijîbîrakirin, ku bi guhestina wan nivîstan ve ji Firensa ve ne pê re jî mercên jîna Firensî ji bona Elmanya ve hatin biguhestin. Beramberî pêwendiyên civakî li Elmaya de wê hemû aliyên giringên xwe di jînê de xweser date biwindakirin û wê ji xwe re regekî wêjeyî xurû date biwergirtin; jiber ku ew wêjeya hanê ji rastîya jîna Merovan ve bi dûr ve dihate biderkevtin, weha divabû ew bihata bidiyarkirin. Weha ji bona Feylesofên Elmanîyî sedsalê heştdehan ve daxwazên şûreşa Firensîyî pêşî bi tenê ve bi daxwaza „karê hişmendîyê“ û daxuyanîkirina xwestîyên Borcuwazîyên Şûreşavanên Firensî ve di çavên wan de bi qanûnên xurûyî xwestinan ji yê xwestinê ve dihatin bidîtin, nala ku ew bi pêwst ve ji ya rastîya xwestîyên Merovan ve dihatin biderkevtin.

Karê Wêjeyanên Elmanî bi tenha ve dihate bidîtin, ku ew bîr û bawerîyên Firesîyî nuh bi nala bextê felsefa xweyî kevin ve bidin bikirin, yanî hêjbêtir ku ew ji dîtinên xweyî felsefî ve bîr û bawerîyên Firensî ji xwe re bidin biwergirtin.

Ev remanên hanê hatin bitêgihîştin, nala ku Merov çawan zimanekî bêgane di rêya wergerandinê de pê tete bifêrkirin.

Bi nav û deng ve tete biderkevtin, bê çawan Rahiban destnivîsên kilasîkîyên Putperestên kevin bi pêyvên pûç û vala û çîrokên perestîyên Katolîkan ve didatin biveguhertin. Wêjeyanên Elmanî jî bi wêjeya Firensîyî dijî olitîyê ve bi bermeqûbîya wan ve xwe tev didatin bigerandin. Wan felsefa

xweyî pûç li pişt felsefa eslîyî Firensî de didatin binivîsandin. Ji bona nimûne wan li pişt rexneyê Firensî de li pêwendîyên peran de wan „cêhêbûna serûştîya Merovanîyê“ datin binivîsandin û li pişt rexnê Firensî de li dewleta Borcuwazî de wan „hilweşandina desthilatîya tevayîyî bi serêxwe ve“ hd. didatin binivîsandin.

Bi xistina pêyvên pûç û vala ve ji yên vê felsefa hanê ve pişt felsefa eslîyî Firensî de wan „ Felsefa kar“ , „Zanistîya Sosyalistîya Elman“, „Bingehkirina Felsefa Sosyalistî“ ûhd. dane bisazkirin.

Weha bi rastî ve Sosyalistî û Komunistîya Firensî ji mêranîya wê ve hate bixistin. Jiber ku ew di destên Elmanan de nema bi nîşana xebata çînîyekê bi dijî çînîyeke din ve dihate biderkevtin, weha Elmanan bi hişyarî ve ji „Dîtina Firensîyî yek alî“ ve jê hatin biderkevtin, ji dêlva ku ew daxwazên rastî, rastîya daxwazê û ji dêlva qazanca pirolitarya ve, qazanca Merovanîyê, ya Merovan bi tevayî ve, ya Merovên bê çînî bidin biwênerîkirin, ji yên ku bi carekê ve bi rastî ve hebûna wan nayête bidîtin, ji yên ku ew bes bi tenha xwe ve di esmanê xeyalê felsefê de têtin bidîtin.

Ev Sosyalistîya Elmanî, ya ku wê nala Suxtê di dibustanekê de karê xweyî dibustanê pir bi giringî û wîrdî ve didate biwergirtin, bi nesaxîya dujwarîyên bicûkbûna xwe ve hatibû bikevtin, wehajî wan li kolanan de didatin biqîrîkirin û hêdî hêdî pakîya bê gunehîya xwe didatin biwindakirin.

Xebata Borcuwazîyên Elmanî bi taybetî ve Borcuwazîya Purusî bi dijî Derebegyê û Keyetîya bi serê xwe ve, bi kurtî ve tevgera azadîxwazîyê dihate bigiringtirkirin.

Jibervêyekêjî ve ji bona Sosyalistîya „Rastî“ kêseke xwestiyê hate bidan, ku ew daxwazên sosyalistî beramberî tevgera siyasî bidin bidanîn, ku ew nifirên Kevnan beramberî azadîyê, beramberî dewleta helbijartî, beramberî berberîya Borcuwazîyê, azadîya çapemenîya Borcuwazîyê, mafeyê Borcuwazîyê, azadîya Borcuwazîyê û wekhevûna Borcuwazîyê bidin biavêtin û wan li komelên xelkê de didatin

bişîretkirin, bê çawan ew bi wan tevgerên Borcuwazîyê ve hîç tiştêkî bi destên xwe ve nadin bixistin; lêbelê bêtir ew tevî didin biwindakirin. Sosyaistîya Elmanî di wextê de date bijîbîrakirin, ku rexnê Firensî, yê ku ew bi lihevvegerandina wêyî bê canî ve dihate biderkevtin, di pêşî de wî hebûna civaka Borcuwazîya nuh û pêrejî nîrên jîna madî û destûreke siyasî li gora wê de didate bipêwistkirin û tev li kar û barên din de yên hêjî divabû Elmanya jê re ji bona bicihanîna wan ve bida bikarkirin.

Ev Sosyalistîya hanê li nik Karbidestên bi serê xwe ve li Elmanya de û Merovên li dû wan de ji Qeşan, Mamostan, Perwerdevanan, Derebegan û Birokratan de bi dêwê tirsî Borcuwazîya bi ser xwe hatî ve ji xwe re didatin bikaranîn.

Ev bi şeranîya dawî ve ji bona qamçên bi êş û gulên tifingan ve dihatin biderkevtin, ji yên ku van dewletên hanê bi xwe ve bi dijî Karkerên Elmanî ve bi bê dilovanî ve didatin bikaranîn, ji yên ku wan serên xwe dabûn bihildan.

Ev „Sosyaslistîya Rastî“ bi nala çekekî ve di destên serdarîyan de bi dijî Borcuwazîya Elmanî ve dihate biderkevtin, weha wê xweser jî wênerîya qazanceke paşverû didate bikirin, wê wênerîya qazanca bicûkên Borcuwazîya Elman didate bikirin. Bingehkirina biçmê civaka Elmanî li çîna Borcuwazîya biçûk de di piştî sedsalê şazdehan de hatîye bipêkhatin û ji wê çaxê tanî niha de peyta peyta rengê taze û tazetir ji bona xwe dayîte bisitendin.

Parastina vê cînê ew bi xwe ve bi parastina hiştina nîr û zînen niha ve li Elmanya de tête biderkevtin. Bi serdarîya çekirinê û siyaseta Borcuwazîyê ve Borcuwazîyên hûr windabûna xwe ji alîkî de di civandina sermiyan de, ji alîyê din de di rêya hatina Pirolitarya Şûreşvan de didin bidîtin. Sosyalistîya „Rastî“ jê re hate bidiyarkirin, ku ew du çûkan bi kanîkî ve dikare bide bikuştin. Ew nala êşeke giran xwe dide bibelavkirin.

Ev kirasê bi xeyalan ve hatîye bitevinkirin, bi gulên peyvên zaneyî xweş ve hatîye bixemilandin û bi hêstirên germî şêrîn

ve hatîye bişikirin, ev kirasê zanayî mezin, yê ku têde Sosyalistên Elman çend hestîyên xweyî „rastîyên mayîn“ di nav de didin bipêcandin, bi tenha ve ji bona bêtirbûna firotina malê wan di nava xelkên weha de dihate biderkevtin.

Di dema xwe de Sosyalistîya Elmanî her bêtir bi karê xwe ve didate binaskirin, ku ew bi Wênerê Nepixîyî van Borcuwazîyê hûr ve bête biderkevtin.

Vê Sosyalistîyê milletê Elman bi miletekî nimûne ve û Borcuwazîyên hûrî Elmanî bi nala Merovên nimû ve didate biragiyandin. Wê bi her nizimbûnekê ve ji nizimbûnên van Merovan ve dîtineke sosyalistîyî veşartî û berz pê didate bidan, ji yên ku bi dijî rastîya rûçikên wê bi xwe ve dihatin biderkevtin. dawîya karê wê ew bi cihekî ve date bigihandin, ku ew xweser bi dijî „dirindana wêrankirina“ berê Komunistîyê ve dihate biderkevtin û wê nepartîbûna xweyî bilind li ser hemû xebatê çînî de date biragiyandin. Tevaya çapkirinên sosyalistîyê û komunistîyê, ji yên ku ew li Elmanya de têtin bidîtin, ji pê çend çapemenîyan pê ve ewê din bi berê vê wêjeya qirêjî tawî ve têtin bigirêdan¹⁸.

¹⁸ Şûreşa sala 1848 de bi bahoza xwe ve tevaya vî berê pîs date biperçiqandin û her mêldariyek li bal Hevalbendên wê de date bihilanîn, ji yên ku wan didatin bixwestin, ku ew navê sosyalistîyê bidin bikaranîn. Wênerê wêyî gewre û nimûneya kilasîkîyî vî berî mîrza Karl Grün bi xwe ve dihate biderkevtin. (Rûkirina Engels di çapa Elmanîyî sala 1890 de).

2. Sosyalistîya Xweparêz yanî Sosyalistîya Borcuwazî

Beşek ji Borcuwazîyan dide bixwestin, ku ew di rêya hilanîna nexweşîyên civakê de mana civaka Borcuwazî bidin bihiştin.

Ji van jî ve Zanevanên abûrî, Xêrxwazvan, Merovperestvan, Merovên qenc, berê çinên Xebatkêşan, Sazmendîvanên Civatên Xêrkerinê, Parasvanên Êşandina cenaweran, Endamên Civata Bergirtina Vexwarinên Mey, bi kurtî ve hemû Merovên baş têtin bijimartin, ji yên ku ew bîr li van tiştan de didin bikirin û di xaniyên germ û nerm de têtin bijiyandin. Ev şeweyê Sosyalistîya Borcuwazîyê xwe ber bi sustêmeke tevayî jî ve dayîte bigihandin.

Ji bona nimûne ve em „Felsefa Perîşaniya“ Piroudhon didin bixuyanîkirin.

Sosyalistên Borcuwazîyê mercên jîna civaka nuh bi bêyî pêwistîyên jê derkevtinên ji berberîyê û metirsîya wêna didin bixwestin. Ew dixwazin civaka nuh bi jê kişandina wan perçên şûreşkirinê ve û ji yên jihevexistinê ve bête bimayîn. Ew Borcuwazîyên bê Pirolitarya didin bixwestin. Bi serûştî ve tête biderkevtin, ku Borcuwazî vê cîhana, ya ku ew Axetîyê li ser de dide bikirin, bi baştirîn cîhan ve dide bidiyarkirin. Sosyalistîya Borcuwazî vê remana hanêyî xweş kêr yanî bêtir bi pêş ve ber bi kirina sustemekê ve dide bibirin. Ger ew jî dixwazin, ku ew sustêma wî bête bicîhatin û ew ber bi Qudsa nuh ve bêtin biçûyîn, weha ew bi rastî ve bes bi tenê ve tiştekî ji wan ve didin bixwestin, ew jî evaya ye, ku Pirolitarya di civaka niha de wek xwe bête bimayîn, lêbelê ew bîr û bawerîyên xweyî nebaş beramberî Borcuwazîyê ve bidin biavêtin.

Şeweyê dudwa ji vê Sosyalistîyê ve, ya ku ew kêmtir bi ser û ber ve tête biderkevtin, lêbelê ew bêtir dikare di kar de bête biderkevtin, dixwaze Karkeran ji her awayekî tevgerekê şûreşgêrî ve bide bidûrkirin û ji wan re bide binîşandan, ku ji bona çîna Karkeran ev yanî yekekî din ji guhertinên siyasî ve

sûda wan tède nayête bidîtin, lêbelê bes tenê di guhertineke mercên jîna wanî madî û pêwendîyên abûrî de qazanca wan tède tète bidîtin.

Di bin guhertina mercên jîna madî de ev Sosyalîstîya hanê bi hîç awayekî ve bi hilweşandina pêwendîyên berkirina Borcuwazîyê ve nayête bitêgihîştin, ya ku ew bes bi tenha ve li ser rêyekê şûreşî ve dikare bête bikirin, lêbelê nêta wê li ser başkirina bi rêvebirina li ser bingehê van pêwendîyên berkirinê de tète biderkevtin, ji yên ku ew têtin bikirin, weha ku pêwendîyên sermiyan û karê bi kirê ve hîç nayêtin biguhertin, lêbelê bi çaktirin rê ve Borcuwazî xercên fermanarîya xwe didin bikêmkirin û bi rêvebirina diravîya dewletê didin bihêsanîkirin.

Sosyalîstîya Borcuwazî bi cewhera xwe ve bi tevayî ve tète bigihandin, di wê dema ku ew bes û bi tenê ve bi qalibê peyvê ve bête bikirin.

Bazirganîya azadî! ji bona kara çîna Karker; parastina gumrikî! ji bona kara çîna Karker; Zindanên odên bi tenha xwe ve! Ji bona kara çîna karker: Evaya gotina dawî ye, ya ku ew bi tenha xwe ve ji binê dilê Sosyalîstîya Borcuwazî ve hatîye bigotin.

Nafka Sosyalîstîya Borcuwazî belê tète bidîtin, ku Borcuwazî bi Borcuwazî ve ji bona kara çîna Karkeran ve tète biderkevtin.

3. Sosyalistî û Komunistîya Rexnegîrîyî Otopî

Em li vir de li ser wê wêjeyê de nadin biaxivtin, ya ku di hemû şureşên mezinî nuh de daxwazên Pirolitarya didatin biderxistin. (Nivîstên Babeuf hd.).

Pêrabûnên Pirolitarî yên pêşîn, yên ku ew di demekê de bi tevayî ve dihatin bikelandin, di pêla avêtina civaka Derebegyê de û bi cihanîna kara xweyî çînîyî xweser ve ji ber li paşvemayîna pêkhatina Pirolitarya de bi xwe ve û herwehaji ji ber kêmanîyên mercên mayî ji rizgarîya wan ve, ji yên ku di pêşî de bi durustkirinên pêla Borcuwazîyê bi xwe ve têtin biderkevtin, nehatin biserkevtin. Wêjeya şureşvanî, ya ku wê tevgerên pêşîyî Pirolitarya didatin bitengalkirin, nava wêna bi xwe ve bi paşverû ve di hate biderkevtin. Wê sofîtî û wekhevbûneke xavî tevayî didate bifêrkirin. Bi xwe ve Sustêmên Sosyalistî û Komunistîyên St. Simon, Fourier, Own ûhd. di pêla pêşîyî hêjî ne bi pêşkevtî ve di xebata navbera Pirolitarya û Borcuwazîyê de hatin bixuyanîkirin, ji yên ku me li jor de (di rûpelê Borcuwazîyê û Pirolitarya de) date bixuyanîkirin.

Dîtinvanên van sustêmên hanê bi rastî ve dijbûnên çînan û herwehaji bikêrkirina perçeyên jihevexistinên di civaka Serdar de bi xwe ve didin bidîtin. Lêbelê ew di Pirolitarya de ne pêrabûneke mêjûyî bi serê xwe ve û neji tevgerêke siyasîyî taybetîyî bi serê xwe ve didin bidîtin.

Jiber ku pêşveçûna dijbûnên çînî gav bi gav ve bi pêşkevtina çêkirinê re tête biçûyîn, ew hêjî pêkahtina nîrên madîyî pêwistî ji bona azadikirina Pirolitarya ve nadin bidîtin, ew li zanebûna civakî de û li qanûnên nîrên civakî de didin bigerandin, ji bona ku ew wan bidin bipeydakirin.

Ji dêlva jêhatbûnên civakî divê jêhatîbûnên wanî vejandî cih bidin bigirtin, ji dêlva mercên mêjûyî rizgarkirinê ve fentasî dewsê bide bigirtin, ji dêlva hêdî hêdî çûna rêxistina Pirolitarya ber bi çînê ve ew rêxistineke civakî ji remanên serê xwe ve didin bidanîn. Mêjûwa çîhana hatî ji wan re di

piropegeanda de û di cihanîna pilanên wanî civakî de dihate bivekirin.

Bi rastî ve wan didatin bizanîn, ku di danîna pilanên xwe de bi taybetî ve kara çîna Karker nala çîna sitemkêş didatin biwênerîkirin. Bes tenê di bin vê dîtina hanê de wan Pirolitarya bi sitemkêştirîn cînî ve di civakê de didatin bidîtin.

Hawayê li pašvemayîna xebata çînî herwehaji cigehe jîyana jîna wan jî payebûna wan bi xwe re didatin bianîn, ku ew xwe di ser dijûnên çinan re bidin bigirtin û bawerîyê bi vê yekê jî ve bidin bikirin. Wan didatin bixwestin, ku ew jîyana jîna hemû Endamên civakê û herwehaji yên Destxweş jî bidin bixweşkirin. Weha jibervêyekê ve wan li dûhevdû de ji bona hemû civakê ve bi bê cudabûn ve, belê bi taybetî ve ji bona çîna desthilat ve didatin bibangkirin. Merov divê belê bes li ber sutêmê de bête bikevtin, da ku Merov wê bi baştirîn pilan ve ji bona baştirîn civak ve pê bête birûnistin. Ew hemû karên siyasî, nemaze hemû karên şûreşvanî didin biavêtin. Ew dixwazin di rêya siyasî de bi armanca xwe ve bêtin bigihandin. Ew ji bona Incîla xweyî nuh re bi hinera nimûne û pêrabûnê ve bi tecriban ve li ser pîvaneke biçûk de didin bihewildan, ku ew rê bidin bivekirin, ku ew di dawî de her hatine bilikumandin û bikevtin.

Ev daxuyanîkirina xeyalî ji bona civaka hatî de ji demekê te tete biderkevtin, ku Pirolitarya hêjî pir li paš de dihate biderkevtin, weha ku wê bi xwe ve cihê xwe bi xeyalî ve dihate biliberkevtin, ev bi daxwazên wêyî seruşî ve ji bona kişandina civakê ji bona guhertineke wêyî tevayî ve dihatin biderkevtin.

Ew hêrîşî hemû civaka niha didin bikirin. Tanî radeyekî wan pir mewadên bi nêrx ve ji bona şiyarkirina Karkeran ve dane bidan. Ev pêrabûnên wan bi cî ve ji bona civaka nuh ve ji bona nimûne hilanîna dijayetîyê di navbera bajar û gund de, hilweşandina malîyê, qazanca teyabetî, karê bi kirê ve, daxuyanîkirina rêk û pêkxistina civakî, guhertina dewletê bes ji bona bes tenê gerandina berkirinê - tevaya van peyvên wan

bes tenê xistina dijûnên çinan didin biderxistin, ev dijûnên taze xwe bi pêş ve didin bixistin, ji yê ku ew hêj di şeklên xweyî nivco de hêj veşartî didatin binaskirin; jibervêyekê ji ve ev pêşneyarên hanê bi xwe ve rûçikê wanî otopîyî xurû tete bidîtin.

Giringbûna rexneyê Sosyalist û Komunistîya Otopî ligel pêşveçûna dîrokê de pêwendiyê serjêrî jêre tete biderkevtin. Li gora ku xebata çinan xwe dide bipêşvexistin û şeklê xwe dide biwergirtin, ev daxwaza payebûna xeyalî xwe li ser de dide biwindakirin, hemû buhayên xweyî bicihanînê, hemû desthilatîyên tîyorîyên xwe ji dest ve têtin biderkevtin. Jibervêyekêjî ve Danîvanên pêşîyên van sustêman di pir alîyan de bi şûreşvan ve dihatin biderkevtin. Weha Şagirtên wan her car xelekên tengîyî paşverû didatin bipêkanîn. Ew bi xurtî ve bi dîtinên kevnî Mamostên xwe ve bi beramberî pêşveçûna Pirolitarya dîrokî ve didin bigirtin. Ew bi her hawayekî ve didin bihewildan, ku ew xebata çînî bidin bikokirin û di navbera dijûnan de lihevhatinekê bidin bikirin. Ew her û her hêj bi cihanîna otopîyên xweyî civakî di rêya ceribandîna de, bi durustkirina Falasterê bi tenha xwe ve, yanjî bi pêkanîna Avanîyên nava xwe ve (Home coloneis), yanjî bi çêkirina Ikarienê biçûkî nala Orşelîm ve didin bixewinkirin û ew ji bona avanîkirina van hemû qesir û qonaxên xweyî rîskirî ve divên ji bona nava dilê Borcuwazîyî bixêr û kêşên wîyî peran bidin bibangkirin¹⁹. Ew hêdî hêdî ji

¹⁹ Phalanstere bi naskirinekê ve ji bona Civakên Sosyalistîyî pilankirîyî Fourier ve dihat binavkirin. Ikarien - ev navê hanê Cabet li ser bajarekî de date bidanîn, ku wî ew didate bimitalekirin. Di pişt re wî ew navê hanê li ser Koloniyêke Komunistî de date bidanîn, ya ku wî ew li Emerîka de date biavakirin. (Rûnkirina Engels).

Home Kolonien - (Kolonîyên di nava welêt de) - Weha Own civakên xweyî Komunistîyî nimûne didatin binavkirin. Phalastere ew bi navê qesrên civakî ve dihatin biderkevtin, ji yê ku Fourier ew didatin bimitakekirin. Ikarien bi navê bajarekê otopî ve tete biderkevtin, ji yê ku Cabet avanîyên xweyî otopî pê didatin bipesinkirin. (Rûnkirina Engels ya sala 1890 de ya çapa Elamanî).

bona nava rêzên Sosyalistîyên Kevneperest yanî Sosyalistîyên Xweparêz têtin bikevtin, ji yê ku di pêşî de li ser wan de hatîye biaxivtin, ew ji wan nayêtin bicudakirin, ji xeynî ku ew doza sosyalistîyê didin bikirin û bîr û bawerîya xurt bi efsana bi kirina ecêb û zanebûna wanî civakî ve têtê biderkevtin.

Jibr ew tevgerên siyasîyî Karkeran her û her bi dij ve têtin birawestandin; jiber tevegereke siyasî nala vê li gora bîr û bawerîya wan de bi kufreke mezin ve ji bona Incîla nuh ve têtê biderkevtin.

Layêngîrên Own li Ingilistanê de bi dijî Chartistan - Çartistan- ve û Hevalbendên Fourier li Firensa de bi dijî Reformistan ve hatine birawestandin.

Helwesta Komunistan ji Partîyên Opozîsyonên Cuda

Piştî beşê duwem pêwendîyên Komunistan ligel Partîyên Karkerên heyî de nala Chartistan - Çartistan - li Ingilistanê de û Reformistên çandinyê li Emerîka Jorîn de hatîye bixuyanîkirin.

Komunist keftileftê ji bona gihandina armanc û karên nêzîkî çîna Karker didin bikirin, lêbelê ew di tevgera niha de bi xwe jî ve wênerîya duwaroşa tevgerê jî didin bikirin. Li Firensa de Komunist û Partîyên Sosyalistîyî Demokrat xwe bi dijî Xweparêzan û Borcuwazîyên Radîkalî ve hev didin bigirtin, bêyî ku ew dev ji mafeyê rexnegirtinê li peyv û xeyal de bidin biberdan, ji yê ku şûresê ew li di we de dane bihiştin²⁰. Li Siwêstra de ew piştî Radîkalan didin bigirtin, bêyî ku ew çavên xwe bidin bigirtin, ku ev partîya hanê ji perçên dijûnê ve hatîye bipêkhatin, birek jê ji Sosyalistîyên Demokrat ve celebê Firensî û bira din ji Borcuwazîyên Radîkalî ve hatîye bipêkhatin.

Li Polonya de Komunist piştî wê partîyê didin bigirtin, ya ku ew di şûreşa çandinyê de mercên azadîya welatî dide bizanîn, yanî ew partîya ku di sala 1846 de bi raperîna Karako ve hate birabûn.

Li Elmanya de Komunist têkoşînê ligel Borcuwazîyê de didin bikirin, tanî ku ew Borcuwazî xebateke şûreşvanî bi dijî

²⁰Ev partîya hanê di parlament de Ledru-Rollin, di wêje de Louis Blanc û di rojnama rojan de Réforme dihate biwênerîkirin. Navê „Sosyal Demorat“ li ser wî perçî de ji partî yaxud komarî dihate bikirin, ji yê ku ew bi rengê ve yanî yê din ve bi sosyalistîye ve dihate birengkirin. (Rûnkirîyan Engels ya çapa Ingilîzî di sala 1888 de).

Partîya Sosyalistîyî - Demokrat li Firensa de wênerîya wê di jîna siyasî de Ledru - Rollin de û di wêje de Luis Belanc didate bikirin; ew weha bi dûr ve ji Sosyalistîya Demokratî Elmanîyî niha de wek dûrbûna erdê ji ezman ve tete biderkevtin. (Engels di rûkirîna xwe de di çapa Elmanî de di sala 1890 de).

sustêma bi serê xwe ve, bi dijî Derbegiya xwediyê erd ve û bi dijî Borcuwazîya biçûkî pašverû ve dide bikirin.

Ew çavên xwe bihekê ji bona şiyarkirineke eşkere û têgihîştineke xuyanî li nik Karkeran de li ser dijûnên dujminatîya xurt de di nava Borcuwazîyê û Pirolitarya de nadin bigirtin, tanî ku Karkerên Elmanî xweser bikaribin bidin biqazanckirin û bikaribin ji nîr û zînetê civakî û siyasîyî ji yên bi pêwistî ve hevrêya serdarîya Borcuwazîyê bi xwe ve didin bikirin, da ku ew bikaribin destpêkirina xebatê bi dijî Borcuwazîyê ve piştî hilweşandina cîna kevneperest li Elmanya de bidin bikiriin.

Komunist bi taybetî ve guh ber bi Elmanya ve didin bidan, jiber ku ew li ser kenarê şureşeke Borcuwazîyê de tete biditin û jiber ku tede ev veguhertinên hanê li jêr bipêşkevîtirin mercên bajartîyê de li Ewropa de bi carekê ve û ligel Pirolitaryekê de bi gelekî bêtir pêşkevî ve ji Ingilistanê ve di sedsalê hevdehan de û ji Firensa di sedsalê heştdehan de têtin bikirin. Weha Şureşa Borcuwazîyê Elmanî bi xwe ve bes û bi tenê ve bi destpêkirina xweser ve ji bona şureşa Pirolitarya ve dikare bête biderkevtin.

Bi kurtî ve Komunist li her der û cih ve piştgirtina her tevgerêke şureşvanî didin bigirtin, ya ku ew bi dijî sustêma civakî û siyasîyî heyî ve didin bixebatkin.

Di tevaya van tevgeran de ew li ber çavên xwe de pirsîyarîya xwdîbûnê di pêşî de didin bidanîn, jiber ku ew bi pirsîyarîya bingehî ve di tevgerê de tete biderkevtin, çî tonê pêşkevîtinê jî wê ji xwe re di dawî jî de dabe biwergirtin. Komunist xebatê ji bona yekîtîyê û liberxwedanê ve di nava hemû partîyên demokrat de di hemû welatan de didin bikirin.

Komunist didin bişermkirin, ku ew bîr û nêtên xwe bidin biveşartin, ew bi eşkere ve didin bixuyanîukirin, ku ew bi armancên xwe ve û bi cihanîna wan ve nayêtin bigihandin, heger ku ew hemû sustêma civakîyî heyî bi darê zorê ve nedin bihilweşandin. Debera çînen Serdar bi beramberî şureşa Komunistîyê bêtin bilerizandin. Pirolitarya hîc niye ji xeyî

zincîr û bendên xwe ve têde bidin biwindakirin. Ew dikarin ji xwe re bidin biwergirtin.

Karkerên hemû welatan biyekbin!

Min di wergerandina xwe de ji van çapên hanê sût ji xwe re û bi taybetî ji ya Kurdî bi zaravayê Soranî ve dayîte biwergirtin. Lê bingehe wergerandinê li ser çapa Elmanî ve tete biderkevtin. Ji min re pir bi hisantir ve wergerandin ji ya Elmanî ve dihate biderkevtin, ku ez wê ji ya Kurdîyê Soranî ve, yanî ji ya Erebi ve û yanî ji ya Ingilizî ve bidim bikin.

1. Marx-Engels, Manifest der Kommunistischen Partei, Dietzverlag, Berlin 1959.
2. Karl Marx-Friedrich Engels, manifestê Hizbi Komonîs, (Kurdî, Çapa Begdadê 1970.
3. Marx-Engels, Beyan Alhizib Alşiyû-î, çapa Mosko (Erebî)
4. Karl Marx and F. Engels, Manifesto of the Communist Party, çapa Mosku 1973

Ez vê wergerandina zaravayê kurmançî ji bona Ezîz Mohamed didim bidîyarîkirin; jiber ku ew bi Komunistekî Kurd ve tete biderkevtin. wî didate bixwestin, ku Kurd û Kurdistan di vê rêya hanê de bêtin birizgarîkirin.

Dr. M. S. Cuma

Berlin, di 3. 7. 2000 de